

University of Groningen

Koopkrachtontwikkeling van ouderen, gehandicapten en chronisch zieken in Amsterdam

Hoeben, Corine

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2005

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Hoeben, C. (2005). *Koopkrachtontwikkeling van ouderen, gehandicapten en chronisch zieken in Amsterdam*. COELO.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Koopkrachtontwikkeling van ouderen, gehandicapten en chronisch zieken in Amsterdam

dr. ir. C. Hoeben

COELO

COELO

Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden
Faculteit der Economische Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen
www.coelo.nl

COELO-rapport 05-3
Oktober 2005

ISBN 90-76276-37-4

© COELO, Groningen 2005

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Aan het verzamelen en het verwerken van de gegevens voor deze uitgave is de grootst mogelijke zorg besteed. Iedere aansprakelijkheid voor de gevolgen van activiteiten die op basis van deze gegevens worden ondernomen wordt echter afgewezen.

Inhoudsopgave

0. Voorwoord	4
1. Inleiding	5
1.1. Algemeen.....	5
1.2. Vraagstelling	5
1.3. Opbouw van het rapport	7
2. Uitkeringen en regelingen voor minima en arbeidsongeschikten	8
2.1. Algemeen.....	8
2.2. Uitkeringsystemen	8
WAO en WAJONG	8
AOW	10
Ontwikkelingen 2003-2005	11
2.3. Niet-gemeentelijke regelingen.....	11
Loon- en inkomstenbelasting, premies en heffingskortingen	11
Buitengewone Uitgaven	12
Tijdelijk besluit tegemoetkoming Buitengewone Uitgaven (TBU)	14
Huursubsidie	14
Kwijtschelding waterschapsheffingen	14
2.4. Gemeentelijke regelingen in Amsterdam	15
Kwijtschelding OZB en reinigingsheffing	15
Bijzondere bijstand	16
Stadspas	17
Woonlastenfonds	17
Wet voorzieningen gehandicapten	17
Plusvoorziening, langdurigheidstoeslag en plusvoorziening 65+	18
Overige regelingen en veranderingen	19
3. Koopkrachtontwikkeling 2003-2005	20
3.1. Algemeen.....	20
3.2. Aannames bij de berekeningen.....	20
3.3. Koopkrachtontwikkeling lage inkomens in Amsterdam algemeen	21
3.4. Koopkrachtontwikkeling chronisch zieken en gehandicapten onder 65	24
WAJONG	25
WAO	27
3.5. Koopkrachtontwikkeling AOW	32
3.6. Conclusie	35
4. Koopkrachtervaringen van betrokkenen	36
4.1. Algemeen.....	36
4.2. Methodiek.....	36
4.3. Chronisch zieken en gehandicapten	38
Uitgaven	38
Veranderingen	40
4.4. Ouderen	41
Uitgaven	41
Veranderingen	43
4.5. Conclusie	43
5. Conclusie.....	44
6. Literatuur	47
Bijlage 48	
Lijst met afkortingen.....	48

0. Voorwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd door het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) in opdracht van de Sociale Dienst van Amsterdam en mede gefinancierd door de provincie Noord-Holland. Doel van het onderzoek is inzicht te krijgen in de koopkrachtontwikkeling van ouderen, gehandicapten (fysiek en GGZ-cliënten) en chronisch zieken die wonen in Amsterdam.

De auteur dankt de deelnemers aan de focusgroepen voor de openhartige gesprekken over hun financiële situatie. Ook dankt zij Maarten Allers en Cees Sterks (COELO), Line Wiener (Sociale Dienst Amsterdam), Barbara Schmeitz (DMO), Saar Boerlage (ANBO), Maria Rijnveld (SGB0) en Ad Goethals (APCP) voor commentaar op eerdere versies van dit rapport. Eventuele resterende onvolkomenheden komen voor rekening van de auteur.

1. Inleiding

1.1. Algemeen

De economische situatie in Nederland is de laatste jaren weinig florissant. Er verschenen regelmatig berichten over een oplopend begrotingstekort. Om het tij te keren zijn er door het kabinet diverse bezuinigingsmaatregelen genomen. Een gemiddeld Nederlands gezin kreeg als gevolg te maken met een afnemende koopkracht. Het officiële uitgangspunt was echter dat de sterkste schouders de zwaarste lasten zouden dragen. Het koopkrachtverlies voor de zwakste groepen zou beperkt blijven. Hoe dit in de praktijk is uitgekomen is echter nog maar de vraag.

Het afgelopen jaar zijn er diverse onderzoeken verschenen waaruit bleek dat minima in 2005 minder te besteden hebben dan in voorgaande jaren. Individuele huishoudens kunnen er echter wel op vooruit zijn gegaan, bijvoorbeeld doordat er werk wordt gevonden. Niet alle zwakkeren in de samenleving zijn echter in staat om op deze manier hun inkomenspositie te verbeteren. Ouderen, chronisch zieken en gehandicapten (fysiek en GGZ-cliënten) hebben over het algemeen weinig mogelijkheden om minder afhankelijk te worden van hun uitkering. Ze vormen daarmee een erg kwetsbare groep.

De gemeente Amsterdam wil weten hoe de koopkracht van deze groep de afgelopen drie jaar is veranderd. Dit is voor een deel afhankelijk van het kabinetsbeleid. Veel regels die betrekking hebben op uitkeringen en inkomensondersteuning worden vastgesteld door de regering. Daarnaast zijn er diverse initiatieven op gemeentelijk niveau waar deze groep (ook) gebruik van kan maken.

1.2. Vraagstelling

Er zijn twee deelvragen geformuleerd:

1. Wat is de koopkracht van ouderen, zieken, en gehandicapten in Amsterdam op 1 januari 2003, 2004 en 2005?
2. Hoe vangen ouderen, zieken en gehandicapten een verlies aan koopkracht op?

Om de eerste vraag te beantwoorden wordt voor een aantal specifieke situaties berekend hoe de koopkracht zich heeft ontwikkeld. Fysiek en/of psychisch gehandicapten en chronisch zieken zijn over het algemeen (deels) afhankelijk van een uitkering.¹ Over het algemeen ontvangen mensen die op jonge leeftijd

¹ Gehandicapten met een psychische handicap worden in het vervolg van dit onderzoek aangeduid als GGZ-cliënten.

arbeidsongeschikt raakten (voor hun zeventiende jaar) of die studeerden een WAJONG-uitkering. In andere gevallen ontvangt men een WAO-uitkering. Omdat de regelingen rond de WAJONG en WAO-uitkering verschillen, wordt de koopkrachtontwikkeling voor beide soorten uitkeringen berekend. De koopkrachtontwikkeling wordt berekend voor alleenstaanden, en paren met en zonder kinderen. Bij paren wordt er van uit gegaan dat de WAJONG- of WAO-uitkering de enige bron van inkomsten is. Voor de WAJONG-uitkering is daarnaast berekend hoe de koopkrachtontwikkeling is voor een paar waarvan beide partners een WAJONG-uitkering hebben. De berekeningen gelden voor de mensen met de laagste arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. Bij de WAO-uitkering is ook de koopkrachtontwikkeling berekend voor alleenstaande ouders. De reden waarom dit alleen voor WAO-gerechtigden is berekend is dat de groep alleenstaande ouders onder WAJONG-gerechtigden waarschijnlijk kleiner is. Daarnaast ontwikkelt de koopkracht zich volgens gelijke lijnen. Omdat de hoogte van de WAO-uitkering afhankelijk is van de leeftijd waarop men arbeidsongeschikt raakt, is de koopkrachtontwikkeling berekend in het geval men op zijn dertigste en op zijn vijftigste arbeidsongeschikt raakte.

Voor 65-plussers is de koopkrachtontwikkeling berekend voor huishoudens die alleen een AOW-uitkering ontvangen en voor huishoudens met een beperkt aanvullend pensioen (1.200 euro). Op deze manier ontstaat een beeld van de koopkrachtontwikkeling van 65-plus huishoudens met een minimaal inkomen, maar is ook zicht op de positie van 65-plus huishoudens die wel een laag inkomen hebben, maar die in geringere mate in aanmerking komen voor inkomensondersteunende regelingen.

Door diverse kabinetsmaatregelen (bevriezing minimumloon, afschaf Zalmstip) hebben veel huishoudens in Nederland een lagere koopkracht in 2005 dan in 2004. Dit geldt ook voor ouderen, gehandicapten, GGZ-cliënten en chronisch zieken. Om iets te zeggen over de mate waarin deze groepen een lagere koopkracht hebben wordt de koopkrachtontwikkeling vergeleken met die in huishoudens met een bijstandsuitkering en huishoudens die rondkomen van een minimumloon.

Er zijn verschillende inkomensondersteunende maatregelen. Niet iedereen maakt in de praktijk gebruik van al deze regelingen, er is sprake van ondergebruik.² In de berekening wordt er echter van uit gegaan dat wel gebruik wordt gemaakt van alle regelingen omdat anders het effect van deze regelingen niet duidelijk wordt. Wel is een opsplitsing gemaakt tussen het al dan niet terugvragen van belasting. De belangrijkste reden hiervoor is dat er vrij forse aannames moeten worden gedaan ten aanzien van de omvang van de bijzondere ziektekosten om de gevolgen door te rekenen.

² Van den Bos, De Boer en Hamers 2002, p.25; Rijken et al. 2002

Voor de beantwoording van de tweede vraag (hoe gaan mensen om met verlies aan koopkracht?) zijn drie gesprekken gevoerd met betrokkenen. Er zijn twee gesprekken gevoerd met arbeidsongeschikten onder de 65 jaar en één gesprek met mensen boven de 65 jaar. Op basis van deze gesprekken is achterhaald hoe wordt omgegaan met een beperkte koopkracht.

1.3. Opbouw van het rapport

In hoofdstuk 2 wordt eerst beschreven hoe de hoogte van de WAJONG-, WAO- en AOW-uitkering wordt vastgesteld. Vervolgens wordt besproken welke regelingen bestaan op niet-gemeentelijk niveau (heffingskortingen en belastingaftrek, waterschapslasten, huursubsidie) en op gemeentelijk niveau (onder andere bijzondere bijstand, woonlastenfonds, kwijtschelding en plusvoorziening). Ook wordt, indien van belang, besproken hoe deze over de onderzochte jaren zijn veranderd. In hoofdstuk 3 wordt op basis van berekeningen de koopkrachtontwikkeling van gehandicapten, GGZ-cliënten, chronisch zieken en ouderen geschetst. Deze wordt vergeleken met de koopkrachtontwikkeling in huishoudens met een inkomen op bijstandsniveau en met huishoudens met een minimum inkomen en gezonde gezinsleden. In hoofdstuk 4 wordt stilgestaan bij de vraag welke gevolgen de geschetste veranderingen hebben voor het dagelijks leven van betrokkenen. Er wordt kort ingegaan op de manier waarop zij omgaan met een beperkte koopkracht. Ten slotte worden in hoofdstuk 5 de belangrijkste conclusies van het onderzoek gepresenteerd.

2. Uitkeringen en regelingen voor minima en arbeidsongeschikten

2.1. Algemeen

Wie arbeidsongeschikt wordt, krijgt te maken met een enorme hoeveelheid regels. Naast de uitkering zijn er diverse inkomensondersteunende voorzieningen waarop een beroep kan worden gedaan. Hetzelfde geldt, zeker ten aanzien van voorzieningen, voor 65-plussers. In dit hoofdstuk worden de meest relevante regels en voorzieningen besproken.

Als eerste wordt ingegaan op de uitkeringsystemen. Mensen met een handicap of chronische ziekte ontvangen een WAJONG- of WAO-uitkering, 65-plussers een AOW-uitkering. De hoogte is gekoppeld aan het minimumloon. Vervolgens wordt ingegaan op loonbelasting, huursubsidie en waterschapshellingen. Ten slotte komen de meest relevante gemeentelijke regelingen aan de orde (onder andere bijzondere bijstand, ziektekostenverzekering, kwijschelding woonlasten, woonlastenfonds, en de langdurigheidstoelag).

2.2. Uitkeringsystemen

WAO EN WAJONG

Iemand die op zijn zeventiende verjaardag voor ten minste 25 procent arbeidsongeschikt is of tijdens zijn studie in deze mate arbeidsongeschikt raakt waardoor (volledig) werken na de studie onmogelijk is ontvangt een WAJONG-uitkering.³ In andere gevallen ontvangen mensen die arbeidsongeschikt raken WAO. Zowel WAJONG als WAO worden uitgekeerd tot het 65^e jaar. De hoogte van beide uitkeringen is gekoppeld aan het *bruto* minimumloon en afhankelijk van de mate waarin iemand arbeidsongeschikt is verklaard. Wanneer iemand ten minste tachtig procent arbeidsongeschikt is verklaard ontvangt hij de volledige uitkering die in zijn situatie geldt.

De hoogte van de WAJONG-uitkering is zeventig procent van een wettelijk vastgestelde grondslag (57 euro per dag in 2003 en 58 euro in 2005). Van dit bedrag ontvangt iemand die meer dan 80 procent is afgekeurd 70 procent.⁴ Om te voorkomen dat de

³ *Staatscourant* 1998, nr. 140, p.4, zie ook de website van ministerie Sociale Zaken en Werkgelegenheid, www.szw.nl

⁴ Uitgaande van 261 werkdagen was de hoogte van de WAJONG in 2005 dus $57 * 0,7 * 261 = 10492$ euro bruto per jaar. Hier komt nog acht procent vakantiegeld overheen.

uitkering van alleenstaande WAJONG-gerechtigden lager is dan het bijstandsniveau ontvangen zij naast de WAJONG-uitkering nog een ‘kopje’ op de uitkering.⁵ Het kopje is circa 44 euro per maand.

De bepaling van het bedrag dat een WAO-gerechtigde ontvangt is complexer. De uitkering is niet alleen afhankelijk van de leeftijd waarop iemand arbeidsongeschikt wordt, maar ook van het aantal jaar dat men arbeidsongeschikt is en het laatst verdiende loon.

De eerste jaren ontvangt men een *loondervingsuitkering*. Deze uitkering is altijd gebaseerd op het laatst verdiende dagloon. Hoe lang iemand in aanmerking komt voor een loondervingsuitkering hangt af van de leeftijd waarop men arbeidsongeschikt werd.⁶

Na deze periode ontvangt een WAO-gerechtigde een *vervolguitkering*. De hoogte hiervan is ook gekoppeld aan het laatstverdiende loon. Er is echter een maximum gesteld aan deze uitkering het maximum dagloon.⁷ De bepaling van de hoogte van de vervolguitkering wordt vastgesteld via een formule (zie box 1). Wanneer geen arbeidsverleden bestaat is de WAO-uitkering gelijk aan 70 procent van het minimumloon.

Wanneer de WAJONG- of WAO-uitkering (samen met eventueel andere inkomsten in het gezin) lager is dan het geldende sociale minimum, kan een toeslag worden aangevraagd op grond van de Toeslagenwet om het inkomen aan te vullen tot het sociale minimum.

⁵ Omdat WAJONG-gerechtigden onder andere belastingregels vallen dan bijstandsgerechtigden ontvangen alleenstaande WAJONG-gerechtigden zonder kopje netto minder dan bijstandsgerechtigden.

⁶ Zie de website van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, www.szw.nl. Iemand die jonger is dan 33 jaar op het moment dat hij arbeidsongeschikt wordt, ontvangt meteen een vervolguitkering.

⁷ Het maximum dagloon was in 2003 166 euro per dag, in 2004 en 2005 168 euro per dag. De maximale WAO-uitkering is hoger dan de maximale WAJONG-uitkering. Dit betekent echter dat mensen met een WAO-uitkering ook hogere uitgaven hebben (minder huursubsidie). De hogere uitkering betekent dus niet dat men netto een evenredige voorsprong heeft, dit staat bekend als de armoedeval (zie onder andere Allers 2000). In de berekeningen in hoofdstuk 3 is hier uiteraard rekening mee gehouden.

Box 1 Berekening van de hoogte van de WAO-vervolguitkering

De WAO wordt vastgesteld op basis van een grondslag. Deze wordt via de volgende formule vastgesteld:

Grondslag vervolguitkering WAO = (leeftijd - 15) * 2% * (voormalige inkomen of maximum dagloon - minimumloon) + minimumloon.

Het aantal jaar dat men ouder is dan vijftien wordt vermenigvuldigd met twee procent. De uitkomst wordt vermenigvuldigd met het verschil tussen het voormalige inkomen (wanneer dit lager is dan het maximum dagloon) of het maximum dagloon en het minimumloon. Bij de uitkomst van deze rekensom wordt het minimumloon opgeteld en zo komt men tot de grondslag voor de uitkering.⁸

De hoogte van de uitkering is vervolgens nog afhankelijk van de mate waarin iemand arbeidsongeschikt is. Bij een arbeidsongeschiktheid van meer dan 80 procent ontvangt men 70 procent van de grondslag.

AOW

De hoogte van de AOW is gekoppeld aan het *netto* minimumloon. Iedereen die woonachtig is in Nederland en ouder is dan 65 jaar ontvangt AOW. Voor alleenstaanden is de netto-uitkering circa zeventig procent van het netto minimumloon, gehuwde ontvangen, wanneer zij beiden ouder zijn dan 65, beiden circa vijftig procent van het netto minimumloon.⁹ Mensen die niet hun hele leven in Nederland hebben gewoond ontvangen een lager bedrag.¹⁰ De gemeenten vullen dit,

⁸ Naast de WAO-uitkering bestaat er nog een IOAW-regeling. Dit is een inkomensvoorziening voor oudere (50+) en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers. De IOAW-uitkering vult het (gezins-)inkomen aan tot bijstandsniveau. Om het verhaal overzichtelijk te houden wordt dit hier verder buiten beschouwing gelaten. In grote lijnen zal de koopkrachtontwikkeling van deze groep vergelijkbaar zijn met mensen met een bijstandsuitkering.

⁹ Wanneer de partner jonger is dan 65 gelden andere regels, zie onder andere de website van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Dit wordt verder in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten omdat het vaak om een tijdelijke situatie zal gaan.

¹⁰ Voor elk jaar dat men na zijn 15^e jaar in Nederland woont ontvangen inwoners 2 procent van de AOW-uitkering. Dit betekent bijvoorbeeld dat een Surinamer die op zijn 35^e naar Nederland komt 60 procent van de AOW-uitkering ontvangt. Zie de website van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

wanneer er geen toereikend aanvullend pensioen wordt ontvangen, aan tot het gangbare AOW-bedrag. Mensen met een arbeidsverleden hebben veelal een aanvullend pensioen opgebouwd.

ONTWIKKELINGEN 2003-2005

De WAO, WAJONG en AOW zijn alle drie gekoppeld aan het minimumloon. In eerste instantie is de koopkrachtontwikkeling van chronisch zieken, gehandicapten, GGZ-cliënten en ouderen daarom afhankelijk van het kabinetsbeleid ten aanzien van het minimumloon. In goede jaren stijgt het minimumloon jaarlijks omdat het wordt aangepast aan onder meer de inflatie. Dit was in 2003 en 2004 het geval. De Nederlandse economie bevindt zit echter al een tijd in het slop. Een van de maatregelen die het kabinet heeft genomen om de economische groei te stimuleren is de bevrozing van het bruto minimumloon. Omdat enkele premies stijgen daalt het netto minimumloon. Dit betekent dat mensen met een inkomen dat is gekoppeld aan het minimumloon over het algemeen in 2005 een lager bedrag ontvangen dan in 2004. Mensen met een AOW-uitkering ontvangen een compensatie voor deze achteruitgang.¹¹ Dit geldt niet voor WAO- en WAJONG-gerechtigden.

2.3. Niet-gemeentelijke regelingen

De koopkracht wordt voor een belangrijk deel bepaald op boven-gemeentelijk niveau. Hier worden de belangrijkste regelingen besproken, namelijk:

1. loon- en inkomstenbelasting en aftrekposten;
2. heffingskortingen;
3. huursubsidie;
4. waterschapsheffingen.

LOON- EN INKOMSTENBELASTING, PREMIES EN HEFFINGSKORTINGEN

Iedereen die inkomsten heeft betaalt hier belasting en premies over. AOW-gerechtigden betalen minder premie dan mensen jonger dan 65 jaar. Zij betalen geen AOW-premie (17,90 procent).

Van de te betalen premies en belasting worden een of meer heffingskortingen afgetrokken. Er zijn dertien verschillende heffingskortingen. Iedere belastingplichtige heeft recht op de algemene heffingskorting. Voor mensen onder de 65 was de algemene heffingskorting in 2003 1.766 euro en in 2005 1.899 euro. Voor 65-plussers was dit respectievelijk 813 en 910 euro.

De overige heffingskortingen gelden in specifieke situaties. Hier worden de meest relevante heffingskortingen voor dit rapport beschreven. Vier van deze heffingskortingen zijn van toepassing wanneer er kinderen jonger dan 18 jaar in huis

¹¹ *Staatscourant* 22 december 2004, nr. 247, p. 66

wonen: de kinderkorting, de aanvullende kinderkorting, de extra aanvullende kinderkorting en de alleenstaande-ouderkorting. De kinderkorting (een bedrag van 41 euro in 2003, 112 euro in 2005) ontvangt men bij een inkomen tot circa 60.000 euro. De aanvullende kinderkorting is voor huishoudens met een inkomen tot circa 30.000 euro. In 2003 bedroeg deze 354 euro, in 2005 504 euro. Daarnaast bestaat de extra aanvullende kinderkorting die men ontvangt wanneer het inkomen lager is dan circa 28.250 euro. Deze was in 2003 534 euro en in 2005 690 euro. De alleenstaande-ouderkorting (in 2003 1.348 euro en in 2005 1.401 euro) is een korting voor alleenstaande ouders die zorgen voor kinderen onder 27 jaar. Er zijn geen beperkingen aan het inkomen.¹²

Drie andere heffingskortingen zijn van toepassing voor chronisch zieken, gehandicapten, GGZ-cliënten of ouderen: de jonggehandicaptenkorting, ouderenkorting en aanvullende ouderenkorting. De jonggehandicaptenkorting is bestemd voor mensen die recht hebben op een WAJONG-uitkering. Het bedrag is in 2003 518 euro en in 2005 639 euro. Mensen ouder dan 65 met een inkomen lager dan 30.000 euro ontvangen een ouderenkorting. Deze bedraagt in 2003 346 euro en in 2005 454 euro. Alleenstaande ouderen die recht hebben op een ouderenkorting kunnen ook een aanvullende ouderenkorting aanvragen (in 2003 242 euro en in 2005 287 euro).

BUITENGEWONE UITGAVEN

Chronisch zieken, gehandicapten en GGZ-cliënten worden vaak geconfronteerd met uitgaven die zijn gerelateerd aan hun aandoening, maar die niet worden gedekt door de ziektekostenverzekering (dieet, medicijnen).¹³ In veel gevallen kan men deze uitgaven terugkrijgen via de bijzondere bijstand (zie paragraaf 2.4). Ziekte-uitgaven die niet op een andere wijze worden vergoed kunnen worden afgetrokken van de bruto-inkomsten waardoor de belastinggrondslag lager wordt. Ook de ziektekostenpremies zijn aftrekbaar voor de belasting. Deze kosten (de 'buitengewone uitgaven'(BU)) zijn aftrekbaar wanneer deze een onevenredig groot deel van het inkomen beslaan. De BU mogen worden afgetrokken van de bruto-inkomsten voor zover ze een drempelwaarde overschrijden. Wat er mag worden afgetrokken staat weergegeven in box 2.

De hoogte van de buitengewone uitgaven verschilt sterk per persoon.¹⁴ Om de belastingaftrek toch mee te nemen in de berekeningen is er van uitgegaan dat de buitengewone uitgaven 250 euro bedragen per zieke of oudere (prijspeil 2005).

¹² Voor werkende alleenstaande ouders bestaat daarnaast nog de aanvullende alleenstaande ouderenkorting. Omdat in dit rapport wordt uitgegaan van mensen die meer dan tachtig procent arbeidsongeschikt zijn verklaard wordt dit verder niet uitgewerkt.

¹³ Ook ouderen kunnen wanneer zij te maken hebben met uitgaven in verband met ziekte, gebruik maken van deze regelingen.

¹⁴ Zie onder meer Rijken 2004, Rijken et al. 2002

Box 2 Buitengewone uitgaven (BU)

De BU bestaan uit een algemeen deel en een specifiek deel. Het algemene deel bevat de nominale ziekenfondspremie (de premie die niet afhankelijk is van het inkomen en die iedereen betaalt) voor zover deze niet wordt vergoed en het werknemers- en werkgeversdeel van de ziektekostenpremie (gerelateerd aan het inkomen). Daarnaast kunnen chronisch zieken, gehandicapten, GGZ-cliënten en ouderen een forfaitair bedrag aftrekken: arbeidsongeschiktheidsforfait, het chronisch zieken forfait, of het ouderen forfait. Het bedrag is in alle gevallen hetzelfde (757 euro in 2003, 776 euro in 2004 en 787 euro in 2005). Per belastingplichtige mag één bedrag worden afgetrokken. Het chronisch zieken forfait mag alleen worden afgetrokken als de buitengewone uitgaven hoger zijn dan 307 euro en als men niet in aanmerking komt voor een van de andere forfaits. Wel mogen, als er meerdere personen in het huishouden in aanmerking komen voor een forfait, meerdere bedragen worden afgetrokken van het totale inkomen in het huishouden.

Het specifieke deel van de BU bestaat uit bijzondere kosten die men heeft gemaakt in verband met ziekte of aandoening. Hieronder vallen onder andere onkosten in verband met medische hulp, hulpmiddelen, huisapotheek, en uitgaven voor verpleging, voor zover deze kosten niet worden vergoed door de verzekering of andere regelingen (zoals bijzondere bijstand). Dit bedrag mag nog worden verhoogd met een vermenigvuldigingsfactor wanneer deze kosten meerdere jaren achtereenvolgend zijn gemaakt en opgegeven.

De regels rondom deze vermenigvuldigingsfactor zijn van 2003 op 2004 veranderd. In 2003 mocht de vermenigvuldigingsfactor (25 of 50 procent, afhankelijk van het aantal jaren dat men kosten had opgegeven) pas worden vastgesteld *na* aftrek van het drempelbedrag van de totale bijzonder uitgaven. In de praktijk betekende dit dat weinig mensen de vermenigvuldigingsfactor konden toepassen. In 2004 en 2005 is er één vermenigvuldigingsfactor. Men mag, wanneer in voorgaande jaren buitengewone uitgaven zijn opgegeven aan de belasting, het bedrag voor het betreffende jaar verhogen met 65 procent vóór aftrek van het drempelbedrag. Uit onderzoek door het NIVEL en SEO blijkt echter dat de toegang tot de regeling niet is veranderd door de wijzigingen, eenzelfde aantal chronisch zieken en gehandicapten kan gebruik maken van aftrek.¹⁵

¹⁵ Janssens, Rijken en Spreeuwenberg 2005

TIJDELIJK BESLUIT TEGEMOETKOMING BUITENGEWONE UITGAVEN (TBU)

Een voorwaarde voor teruggave van belasting is dat men belasting betaald heeft. Bij mensen met een laag inkomen is het terug te vragen bedrag in sommige gevallen hoger dan de betaalde belasting. Dit staat bekend als het *verzilveringsprobleem*. Om dit probleem te verhelpen is in 2004 en 2005 het Tijdelijk Besluit Tegemoetkoming Buitengewone Uitgaven (TBU) van kracht. Deze (voorlopig tijdelijke) regeling zorgt er voor dat mensen die te maken hebben met een verzilveringsprobleem het niet-verzilverde bedrag toch ontvangen. Wanneer uit de belastingaangifte blijkt dat het af te trekken bedrag hoger is dan de betaalde belasting dan ontvangt men dit bedrag via een speciale beschikking (beschikking inzake TBU). Er hoeft geen aparte aanvraag te worden gedaan om TBU te ontvangen, het invullen van een belastingformulier is voldoende.

HUURSUBSIDIE

Om huishoudens met een laag inkomen tegemoet te komen in de huur is de huursubsidie in het leven geroepen. Huishoudens met een laag inkomen zijn hierdoor netto minder kwijt aan huur dan huishoudens met een hoger inkomen. De vaststelling van de huursubsidie is complex. De subsidie vergoedt het deel van de huur dat boven de *basishuur* uitkomt. De hoogte van hiervan is afhankelijk van het inkomen. Van de huur die deze grens overschrijdt maar lager is dan een volgende grens (aftoppingsgrens) moet men een kwart zelf betalen (kwaliteitskorting). Alleenstaanden, 65-plussers en gehandicapten met een aangepaste woning kunnen van de huur die hoger is dan de aftoppingsgrens nog eens de helft vergoed krijgen via de huursubsidie. Wanneer de huur hoger is dan maximaal toegestaan is er geen recht op huursubsidie. Daarnaast zijn er beperkingen gesteld aan het vermogen van de aanvrager.

In de berekeningen in dit rapport is uitgegaan van een rekenhuur van 282, 295 en 313 euro voor alleenstaanden in respectievelijk 2003, 2004 en 2005 en 336, 337, en 358 euro voor meerpersoonshuishoudens. Er is van uitgegaan dat er geen vermogen aanwezig is dat een belemmering vormt voor het ontvangen van huursubsidie.

KWIJTSCHELDING WATERSCHAPSHEFFINGEN

Het waterschap Amstel, Gooi en Vecht int de verontreinigingsheffing in Amsterdam en in een groot deel van de stad ook de ingezetenenheffing. De tarieven zijn weergegeven in tabel 1.

Kwijtschelding is mogelijk als het netto besteedbaar inkomen (het netto inkomen na aftrek van enkele kostenposten) verminderd met de relevante bijstandsnorm lager is dan de belastingaanslag (100%-norm). Bij de berekening is er ook hier van uitgegaan dat geen vermogen van betekenis aanwezig is.

Tabel 1 Waterschapsheffingen (in euro's)

	2003	2004	2005
Ingezetenenomslag	21	22	31
Verontreinigingsheffing eenpersoonshuishouden	53	54	56
Verontreinigingsheffing meerpersoonshuishouden	158	162	167

2.4. Gemeentelijke regelingen in Amsterdam

Naast landelijke regelingen zijn er diverse regelingen op gemeentelijk niveau die gevolgen hebben voor de koopkracht van ouderen, chronisch zieken, gehandicapten en GGZ-cliënten. Inwoners van Amsterdam betalen, net als inwoners in andere gemeenten, een aantal heffingen aan de gemeente. Daarnaast zijn er diverse inkomensondersteunende maatregelen waar inwoners van Amsterdam gebruik van kunnen maken.¹⁶ De meest relevante regelingen worden in deze paragraaf besproken.

KWIJTSCHELDING OZB EN REINIGINGSHEFFING

De uitgangspunten voor de berekening van de te betalen Onroerende Zaak Belastingen (OZB) en afvalstoffenheffing staan weergegeven in tabel 2.¹⁷ Huurders betalen in Amsterdam geen rioolrecht. Voor de gemeentelijke heffingen en belastingen kan, net als voor de waterschapsheffingen, kwijtschelding worden aangevraagd. De gemeente hanteert, evenals het waterschap, een kwijtscheldingsnorm van honderd procent.

Tabel 2 Uitgangspunten gemeentelijke heffingen (in euro's)

	2003	2004	2005
OZB-gebruikers ¹⁸	52	53	54
Afvalstoffenheffing eenpersoonshuishouden	187	200	214
Afvalstoffenheffing meerpersoonshuishouden	247	264	278
Zalmsnip	45,38	34	-

Tot 2005 ontvingen in principe alle huishoudens een heffingskorting, beter bekend als de Zalmsnip. In 2005 is de Zalmsnip door het kabinet afgeschaft.

¹⁶ Veel informatie is te vinden op www.omarm.amsterdam.nl

¹⁷ De tarieven van de afvalstoffenheffing verschillen per stadsdeel, zie de *Atlas van de Lokale Lasten* in de betrokken jaren. Er wordt in dit rapport uitgegaan van de gemiddelde heffing.

¹⁸ Op basis van een woning die de helft waard is van een gemiddelde woning in Amsterdam

BIJZONDERE BIJSTAND

Wie in Amsterdam onontkoombare kosten moet maken die niet uit het beschikbaar inkomen kunnen worden gedekt en waarvoor geen andere voorzieningen bestaan (zoals AWBZ en WVG) kan een beroep doen op de bijzondere bijstand. Bij een inkomen tot de relevante bijstandsnorm kunnen de kosten geheel worden vergoed. Van het inkomen dat hierboven ligt wordt een eigen bijdrage berekend. Ontvangt een huishouden geen volledige huursubsidie (gegeven de hoogte van de huur) omdat het inkomen daarvoor te hoog is, dan wordt de niet-ontvangen huursubsidie voor de draagkrachtberekening van het inkomen afgetrokken. In tabel 3 staat weergegeven wat de eigen bijdrage was in de onderzochte jaren.

Tabel 3 Inkomensgrenzen bijzondere bijstand (euro per maand boven de bijstandsnorm) en eigen bijdrage

	2003	2004	2005
Eerste inkomensgrens	0	0	0
Eigen bijdrage boven eerste inkomensgrens	1%	0%	0%
Tweede inkomensgrens	82	100	100
Eigen bijdrage boven tweede inkomensgrens	25%	25%	25%

In tabel 4 staat aangegeven van welke gedeclareerde kosten is uitgegaan bij het bepalen van de koopkrachtontwikkeling in hoofdstuk 3. Deze cijfers zijn gebaseerd op opgaven van de sociale dienst Amsterdam. Omdat ouderen, chronisch zieken, gehandicapten en GGZ-cliënten (door hun aandoening) hogere bedragen declareren is het bedrag verhoogd met 100 euro.

Tabel 4 Gemiddelde declareerbare kosten bijzondere bijstand (in euro's)

	2003	2004	2005
Eenpersoonshuishouden	650	679	679
Alleenstaande ouder	692	732	732
Paar met kinderen	758	799	799
Paar zonder kinderen	729	770	770

De kosten die ouderen, chronisch zieken, gehandicapten en GGZ-cliënten maken door ouderdom of aandoening veranderen over het algemeen weinig over de jaren. Om te voorkomen dat deze groep ieder jaar opnieuw bijzondere bijstand moet aanvragen is in 2001 de regeling chronisch zieken gestart. De GG&GD beoordeelt welke 'harde' kosten iemand jaarlijks maakt (kosten die direct gerelateerd zijn aan de ziekte). Als verdere tegemoetkoming van minder harde kosten (zoals een bloemetje voor een

vrijwilliger) berekent de sociale dienst hier een toeslag over. Deze is aan een maximum gebonden (tot 2003 28 euro, in 2004 en 2005 56 euro). Deze toeslagen zijn opgeteld bij het bovengenoemde gemiddeld gedeclareerde bedrag.

STADSPAS

De stadspas is er voor iedereen die een AOW-uitkering ontvangt en gezinsleden van huishoudens met een inkomen dat niet boven de bijstandsnorm ligt. Deze pas geeft recht op verschillende kortingen. De baten hiervan worden door de gemeente Amsterdam geschat op 60 euro per persoon per jaar. Omdat ouderen, chronisch zieken, gehandicapten en GGZ-cliënten door hun leeftijd en/of aandoening vaak minder in staat zijn gebruik te maken van alle voordelen van de stadspas wordt in dit rapport uitgegaan van een voordeel van 30 euro per persoon per jaar.

WOONLASTENFONDS

Huishoudens met een inkomen tot circa 15.800 euro (éénpersoonshuishoudens) of 20.300 euro (meerpersoonshuishoudens) per jaar die huursubsidie ontvangen kunnen in aanmerking komen voor een uitkering uit het woonlastenfonds. Deze uitkering bedraagt vijftig procent van de rekenwoonlasten.

De berekening van de rekenwoonlasten is veranderd van 2004 op 2005. In 2003 en 2004 bestaan de woonlasten uit de kwaliteitskorting van de huursubsidie (het verschil tussen de maximale subsidie - gegeven het inkomen - en de feitelijke subsidie, die lager is wanneer de huur boven de zogeheten kortinggrens ligt), de aanslag OZB en reinigingsheffing (voor zover niet kwijtgescholden) en het watergeld (een bedrag voor het verbruik van water). In 2005 wordt rekening gehouden met de financiële draagkracht. Deze bedraagt voor éénpersoonshuishoudens 18 procent en voor meerpersoonshuishoudens 14 procent van het rekeninkomen en wordt in mindering gebracht op de rekenwoonlasten.

De uitkering uit het woonlastenfonds bedraagt in 2003 408 euro en in 2005 ten hoogste 462 euro per jaar. In 2003 worden bedragen van minder dan 60 euro niet uitgekeerd, in 2005 bedraagt dit minimum 120 euro.

WET VOORZIENINGEN GEHANDICAPTEN

Om gehandicapten, chronisch zieken, maar ook ouderen zo veel mogelijk in staat te stellen zelfstandig te leven is de Wet Voorzieningen Gehandicapten (WVG) in het leven geroepen. De wet wordt uitgevoerd door de gemeenten. Mensen uit de doelgroep kunnen om een vergoeding vragen voor specifieke woonvoorzieningen, vervoervoorzieningen en een rolstoel. Er zijn drie voorwaarden: de voorziening is voor de gehandicapte zelf bedoeld, is langdurig noodzakelijk en is geen uitgave die iedereen in de loop der tijd moet doen (zoals het vervangen van een CV-ketel).

In Amsterdam bestaat een collectieve vervoersvoorziening: de stadsmobiel. Dit is een van deur tot deur voorziening. De kosten bedragen minimaal 0,25 euro per rit en voor

iedere openbaar vervoer zone die men reist, komt hier 25 cent bij. Andere voorzieningen (zoals aanpassingen in huis) zijn individueel gericht. Omdat deze voorzieningen niet zo relevant zijn voor de koopkracht wordt hiervoor bij de berekening ervan geen bedrag opgenomen.

PLUSVOORZIENING, LANGDURIGHEIDSTOESLAG EN PLUSVOORZIENING 65+

De gemeente Amsterdam kende tot 2004 een zogeheten plusvoorziening. Zelfstandig wonende mensen ouder dan 23 jaar, die al meer dan drie jaar van het sociaal minimum moesten rondkomen, konden één keer in de drie jaar een extra uitkering ontvangen van 454 euro (éénpersoonshuishoudens) of 681 euro (meerpersoonshuishoudens).¹⁹ Daarnaast heeft het kabinet in 2003 besloten om gemeenten financieel de ruimte te geven om huishoudens met een langdurig laag inkomen een langdurigheidstoeslag uit te keren. De gemeenten konden zelf nadere invulling geven aan het beleid. In Amsterdam is er voor gekozen om mensen die in 2001 en 2002 gebruik gemaakt hadden van de plusvoorziening in de gelegenheid te stellen gebruik te maken van de langdurigheidstoeslag (omdat de plusvoorziening een keer in de drie jaar kan worden aangevraagd).²⁰ Een eenpersoonshuishouden ontving 320 euro, een eenoudergezin 400 euro en een paar 450 euro. In de berekeningen in hoofdstuk 3 is er van uitgegaan dat mensen in 2003 hebben gebruik gemaakt van de langdurigheidstoeslag.

In 2004 is de langdurigheidstoeslag onderdeel geworden van de Wet werk en bijstand die 1 januari 2004 is ingevoerd.²¹ Deze langdurigheidstoeslag is alleen voor mensen ouder dan 23 en jonger dan 65 jaar. Deze toeslag is een jaarlijkse uitkering die door een gehandicapte of chronisch zieke kan worden aangevraagd wanneer hij voor meer dan 80 procent is afgekeurd en meer dan 60 aaneengesloten maanden van een laag inkomen moet rondkomen. Het inkomen mag voor een alleenstaande niet meer bedragen dan 850 euro netto per maand, voor een alleenstaande ouder mag dit maximaal 1.095 euro per maand zijn en voor een paar 1.215 euro per maand. Ook zijn er beperkingen aan het vermogen. Een eenpersoonshuishouden ontvangt rond de 325 euro, een alleenstaande ouder 415 euro en een paar 463 euro.

In Amsterdam bestaat voor 65-plussers die langdurig geen of een zeer beperkt aanvullend pensioen ontvangen (maximaal 45 euro per maand voor een alleenstaande en 60 euro per maand voor een paar) de plusvoorziening 65+. Het uit te keren bedrag

¹⁹ Van den Bos, De Boer en Hamers 2002

²⁰ Beleidsregel langdurigheidstoeslag 2003, gemeente Amsterdam

²¹ *Staatsblad* 2003 375

voor een alleenstaande en een meerpersoonshuishouden is vijftig procent van de langdurigheidstoeslag van de betreffende huishoudens van het betreffende jaar.²²

OVERIGE REGELINGEN EN VERANDERINGEN

De schuldhelpverlening en het fonds bijzondere noden en andere initiatieven blijven in dit rapport buiten beschouwing, omdat het hier om bijzondere en incidentele gevallen gaat. Daarnaast zijn er nog verschillende meer praktische vormen van ondersteuning. Voorbeelden zijn de formulierenbrigade (een voorziening om mensen te helpen bij het invullen van aanvraagformulieren), PC-actie (voor minimahuishoudens met een kind dat naar het voortgezet onderwijs gaat) en de contributiekortingsregeling (75 procent korting voor kinderen tot 18 op contributie van een sportclub). Voor de koopkrachtberekeningen in dit rapport zijn deze regelingen minder relevant.

Ook zijn er veranderingen aan de uitgaven kant die niet worden meegenomen in de berekeningen. Een voorbeeld is de verandering in de kosten van de thuiszorg. Mensen die nog geen volledige eigen bijdrage betaalden voor thuiszorg (omdat er maar enkele uren per week of per maand gebruik van wordt gemaakt) hebben te maken gehad met een sterk gestegen tarief per uur. Een ander voorbeeld is de no-claim regeling ten aanzien van de ziektekosten, waardoor jonge mensen zonder ziekte of handicap aan het eind van het jaar een bedrag ontvangen maar ouderen, chronisch zieken en gehandicapten niet. Omdat het lastig is dit soort ontwikkelingen te kwantificeren worden deze niet meegenomen in de berekening van het netto besteedbaar inkomen.

²² *Beleidsregels 65+*, gemeente Amsterdam

3. Koopkrachtontwikkeling 2003-2005

3.1. Algemeen

In dit hoofdstuk wordt de koopkrachtontwikkeling van chronisch zieken, gehandicapten, GGZ-cliënten en ouderen in Amsterdam voor de jaren 2003-2005 beschreven. In paragraaf 2.2 bleek dat het aannemelijk is dat de koopkracht van de betreffende groepen in 2005 is gedaald als gevolg van de bevrozing van het minimumloon. Hetzelfde geldt voor de koopkracht van veel andere huishoudens (waarvan de leden niet te kampen hebben met een chronische ziekte of handicap en jonger zijn dan 65 jaar). Om de koopkracht van de in dit rapport onderzochte groepen te vergelijken met de algemene koopkrachtontwikkeling wordt een vergelijking gemaakt tussen de koopkrachtontwikkeling in huishoudens in Amsterdam met een WAJONG, WAO en AOW-uitkering en die in een huishouden met een bijstandsuitkering of huishoudens met een minimumloon.

Er wordt in dit hoofdstuk eerst kort beschreven welke aannames er zijn gemaakt bij de berekeningen. Vervolgens wordt de koopkrachtontwikkeling in 2003, 2004 en 2005 voor Amsterdamse huishoudens met een bijstandsuitkering of minimumloon beschreven. Daarna wordt achtereenvolgens de koopkrachtontwikkeling beschreven voor huishoudens met een WAJONG-, een WAO- en een AOW-uitkering. Deze ontwikkelingen kunnen verschillen met die voor huishoudens met een bijstandsuitkering of minimumloon, enerzijds doordat er specifieke regelingen zijn voor chronisch zieken, gehandicapten, GGZ-cliënten en ouderen (bijvoorbeeld op het gebied van belastingaftrek, zie hoofdstuk 2), anderzijds doordat deze groepen een hoger inkomen hebben en daardoor soms niet (of minder) in aanmerking komen voor bijvoorbeeld kwijtschelding van waterschapslasten (de *armoedeval*).²³

3.2. Aannames bij de berekeningen

Er is in dit onderzoek een aantal aannames gemaakt. Ten eerste zijn er grote verschillen tussen huishoudens. Mensen kunnen volledig arbeidsongeschikt worden verklaard, maar ook gedeeltelijke ongeschiktheid is mogelijk. Dit heeft effect op de hoogte van de WAO of WAJONG-uitkering (zie paragraaf 2.2). Omdat de meeste arbeidsongeschikten volledig zijn afgekeurd wordt dit als uitgangspunt gehanteerd in dit rapport.²⁴

²³ Zie onder meer Allers 2000, en andere rapporten over dit onderwerp op www.coelo.nl

²⁴ CBS *Statline*, www.cbs.nl

Voor mensen met een arbeidsverleden speelt de leeftijd waarop men arbeidsongeschikt is geworden ook een rol. Hoe ouder iemand is op het moment dat hij arbeidsongeschikt wordt, hoe hoger de WAO-uitkering. Daarom is de koopkrachtontwikkeling voor verschillende situaties berekend.

Daarnaast heeft het soort aandoening gevolgen voor de mate waarin men in staat is dingen te regelen of aan te vragen of zelfs het eigen geld te beheren.²⁵ Omdat het moeilijk is dit soort zaken te kwantificeren wordt hier verder niet bij stil gestaan.

Voor mensen ouder dan 65 jaar is het al dan niet aanwezig zijn van een aanvullend pensioen van belang. De koopkrachtontwikkeling is berekend voor mensen die alleen AOW ontvangen en voor mensen met een klein aanvullend pensioen (1.200 euro bruto per jaar). Daarnaast zijn er huishoudens waar een van de partners boven de 65 is en de ander niet, of met een inwonend kind onder de 18. Voor deze situaties gelden speciale regelingen die, om het verhaal overzichtelijk te houden, buiten beschouwing zijn gelaten.

Er zijn diverse inkomensondersteunende maatregelen (zie hoofdstuk 2) Uit verschillende onderzoeken in de gemeente Amsterdam blijkt echter dat een groot deel van de doelgroep hier geen gebruik van maakt. Om zicht te krijgen op het effect van de regelingen wordt er echter van uit gegaan dat wel gebruik wordt gemaakt van deze regelingen.

In de grafieken in dit hoofdstuk wordt onderscheid gemaakt tussen de koopkracht die volgt uit gemeentelijke regelingen en niet-gemeentelijke regelingen. Hierbij wordt dezelfde indeling gehanteerd als in hoofdstuk 2.

Ten slotte wordt er in de berekeningen van uit gegaan dat men ziekenfonds verzekerd is, geen vermogen van betekenis heeft, in een huurhuis woont en langdurig een laag inkomen heeft. Ook wordt er van uit gegaan dat een van de volwassen leden in het huishouden te maken heeft met een ziekte of handicap. Verder wordt de situatie gegeven zoals deze was op 1 januari van elk jaar.

3.3. Koopkrachtontwikkeling lage inkomens in Amsterdam algemeen

Het is bij de discussie over de koopkrachtontwikkeling van ouderen, chronisch zieken, gehandicapten en GGZ-cliënten niet alleen relevant om te bespreken welke bedragen deze groepen tot hun beschikking hebben maar ook om dit te vergelijken met de koopkrachtontwikkeling in huishoudens zonder medische indicatie of ouderdom. Daarom wordt in deze paragraaf de koopkrachtontwikkeling voor huishoudens met

²⁵ Dit speelt bijvoorbeeld bij veel GGZ-cliënten, maar ook bij mensen die regelmatig ernstige pijnklachten hebben.

een bijstandsuitkering of minimumloon in Amsterdam besproken. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de gegevens uit Lokosim voor de gemeente Amsterdam.²⁶

In Lokosim wordt het besteedbaar inkomen in Amsterdam berekend voor alleenstaanden, een paar zonder kinderen, een paar met een kind van vier jaar en een van zes jaar, en voor een alleenstaande ouder met kinderen in deze leeftijd. Het besteedbaar inkomen is hier gedefinieerd als het bedrag dat overblijft wanneer met het netto-inkomen (inclusief vakantiegeld) de volgende zaken zijn betaald: huur, ziekenfondspremie, waterschapshellingen en gemeentelijke belastingen (voor zover hier geen kwijtschelding voor bestaat). Daarnaast worden de bijzondere bijstand, stadspas en inkomsten via het woonlastenfonds meegenomen als inkomsten. Ten slotte wordt er van uit gegaan dat huishoudens met een inkomen op bijstandsniveau gebruik maken van de langdurigheidstoelage. Om voor inflatie te corrigeren zijn de inkomens waar nodig omgerekend naar het prijspeil van 2005 zodat de *reële* koopkrachtveranderingen kunnen worden berekend.

Voor bijstandsgerechtigden stijgt het reëel besteedbaar inkomen van 2003 op 2004 (zie figuur 1 en tabel 5). Van 2004 op 2005 daalt het reëel besteedbaar inkomen tot onder of rond (voor een paar met kinderen) het inkomen in 2003. De daling is het sterkst voor huishoudens zonder kinderen. In 2003 beschikte een alleenstaande met een bijstandsuitkering over 8.340 euro, in 2005 was dit 7.920 euro, een daling van circa 5 procent (prijspeil 2005). Voor een paar zonder kinderen bedroeg de daling over deze periode 3,7 procent. De daling wordt niet alleen veroorzaakt door de bevriezing van de uitkering, maar ook door een hogere nominale ziekenfondspremie, hogere AWBZ premie, hogere netto-huur (huur na aftrek van huursubsidie) en afschaffing van de Zalmsnip.

Voor huishoudens met kinderen met een bijstandsuitkering is de daling van 2003 op 2005 iets kleiner. Vooral door de verhoging van kinderkorting, aanvullende kinderkorting en extra aanvullende kinderkorting (zie paragraaf 2.3) is het inkomen van deze huishoudens in 2005 iets hoger dan in 2003.²⁷

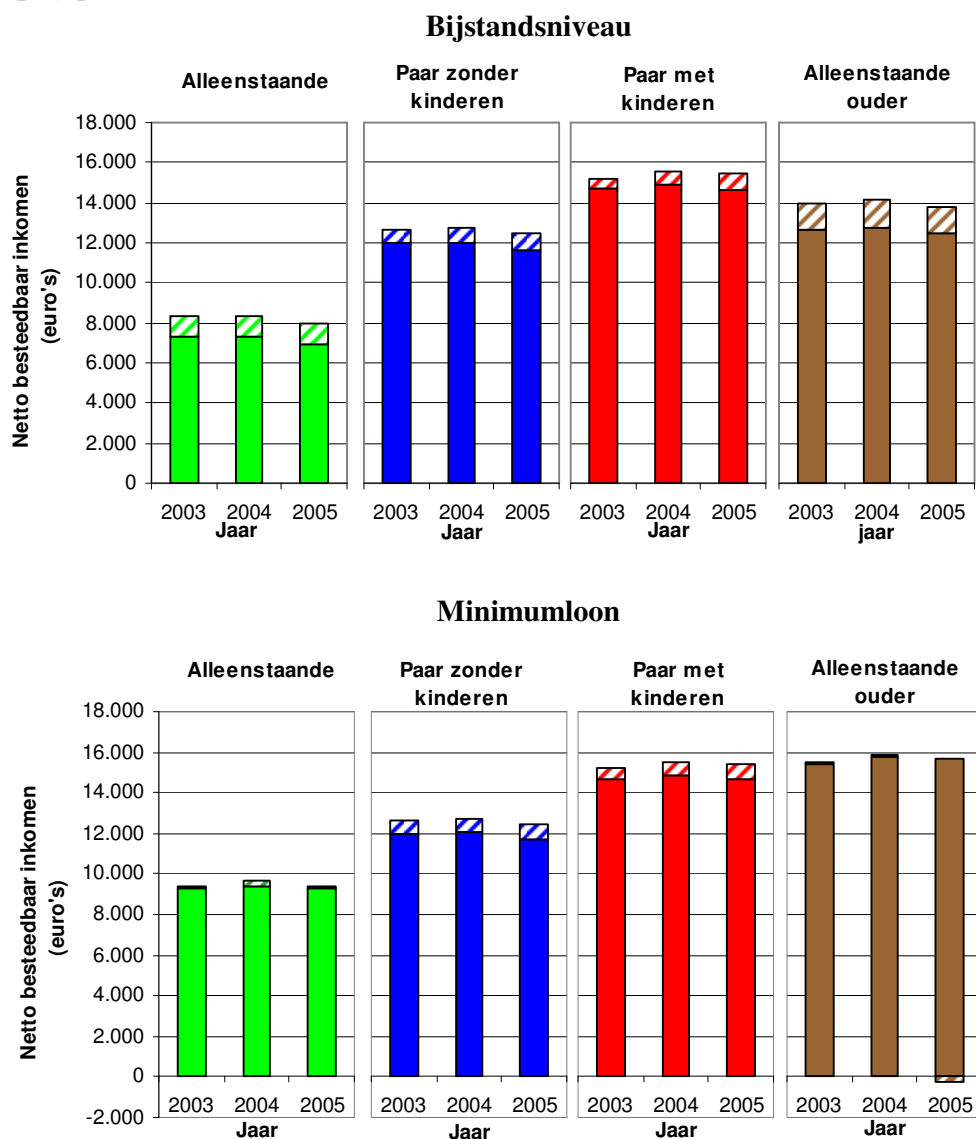
De koopkrachtontwikkelingen voor huishoudens met een minimuminkomen zijn soortgelijk, met het verschil dat alleenstaanden van 2003 op 2005 een iets hoger in plaats van lager reëel netto besteedbaar inkomen krijgen. Een paar zonder kinderen

²⁶ Lokosim is een programma dat gemeenten kunnen aanschaffen. Met het programma kan het netto besteedbaar inkomen worden berekend, maar ook de omvang van de armoedeval is binnen de gemeente. Voor verdere informatie over het programma, zie www.coelo.nl

²⁷ Daarnaast kunnen deze huishoudens gebruik maken van Amsterdamse voorzieningen die speciaal zijn toegespitst op gezinnen met kinderen, zoals de 'PC-actie' en de contributiekortingsregeling. Omdat het moeilijk is om deze te kwantificeren worden deze niet meegenomen in de berekeningen.

met een minimumloon heeft echter een lager inkomen in 2005 dan in 2003 (prijspeil 2005). Tabel 5 geeft een overzicht van de verschillende mutaties.

Figuur 1 Reëel netto besteedbaar inkomen voor huishoudens met een inkomen op bijstandsniveau met een minimuminkomen in Amsterdam van 2003 tot 2005 (prijspeil 2005)

*Noot: Effen vlakken: niet-gemeentelijke regelingen
Gearceerde vlakken: gemeentelijke regelingen*

Tabel 5 Mutatie reëel netto besteedbaar inkomen in Amsterdam voor huishoudens in de bijstand en met minimumloon (in procenten)

	Alleenstaande			Paar zonder kinderen			Paar met kinderen			Alleenstaande ouder		
	03/04	04/05	03/05	03/04	04/05	03/05	03/04	04/05	03/05	03/04	04/05	03/05
Bijstand	0,3	-5,2	-5,0	1,8	-5,4	-3,7	1,5	-1,2	0,2	1,4	-2,4	-1,0
Minimumloon	2,9	-2,8	0,1	0,8	-2,5	-1,7	2,0	-0,5	1,5	2,4	-2,8	0,4

In figuur 1 is het bedrag dat huishoudens jaarlijks ontvangen via de gemeente Amsterdam gearceerd weergegeven.²⁸ Voor bijstandsgerechtigden bedraagt het ontvangen bedrag circa 10 procent van het netto besteedbaar inkomen voor elk huishoudtype, voor huishoudens met een minimuminkomen varieert dit van 6 procent voor huishoudens met kinderen tot geen extra inkomsten of netto een betaling voor eenoudergezinnen. Wanneer een huishouden meer betaald aan dan ontvangt via de gemeente dan bevindt het gearceerde vlak zich onder de nullijn. Dit is het geval voor eenoudergezinnen met een minimumloon in 2005.

3.4. Koopkrachtontwikkeling chronisch zieken en gehandicapten onder 65

WAJONG- en WAO-gerechtigden kunnen gebruik maken van specifieke inkomensondersteunende regelingen (zie hoofdstuk 2). Vooral voor de WAO geldt dat het netto inkomen fors hoger kan zijn dan het bijstandsniveau waardoor er bijvoorbeeld minder huursubsidie wordt ontvangen. De koopkrachtontwikkeling van huishoudens met een bijstandsuitkering of minimumloon kan dan ook verschillen van die van huishoudens met een arbeidsongeschiktheidsuitkering.

Zoals beschreven in paragraaf 2.3 zijn de regels ten aanzien van belastingteruggave veranderd van 2003 op 2004. Er zijn echter chronisch zieken en gehandicapten en GGZ-cliënten die geen belastingaangifte doen, bijvoorbeeld omdat men verwacht dat dit toch geen zin heeft. Het NIVEL en SEO schatten dat in 2003 44 procent van de chronisch zieken die recht hebben op teruggave geen aangifte doen.²⁹ Omdat dus niet kan worden aangenomen dat iedereen belastingteruggave aanvraagt wordt de koopkrachtontwikkeling besproken met en zonder opgave van buitengewone uitgaven aan de belastingdienst. In alle gevallen is wel aangenomen dat gebruik wordt gemaakt van de heffingskortingen.

²⁸ Wanneer een huishouden het te betalen bedrag aan gemeentelijke heffingen hoger is dan eventueel ontvangen bedragen dan verschijnt het gearceerde vlak onder het niet gearceerde vlak. Dit is in dit figuur het geval bij éénouderhuishoudens met een minimuminkomen in 2005.

²⁹ Janssens, Rijken en Spreeuwenberg 2005

WAJONG

Een jongere die arbeidsongeschikt is komt vanaf zijn achttiende in aanmerking voor een WAJONG-uitkering (zie paragraaf 2.2). De koopkrachtontwikkeling wordt besproken voor vier verschillende huishoudsituaties. Er wordt gekeken naar de koopkrachtontwikkeling van:

- een alleenstaande;
- een paar zonder kinderen met één WAJONG-uitkering;
- een paar zonder kinderen met twee WAJONG-uitkeringen;
- een paar met kinderen met één WAJONG-uitkering.

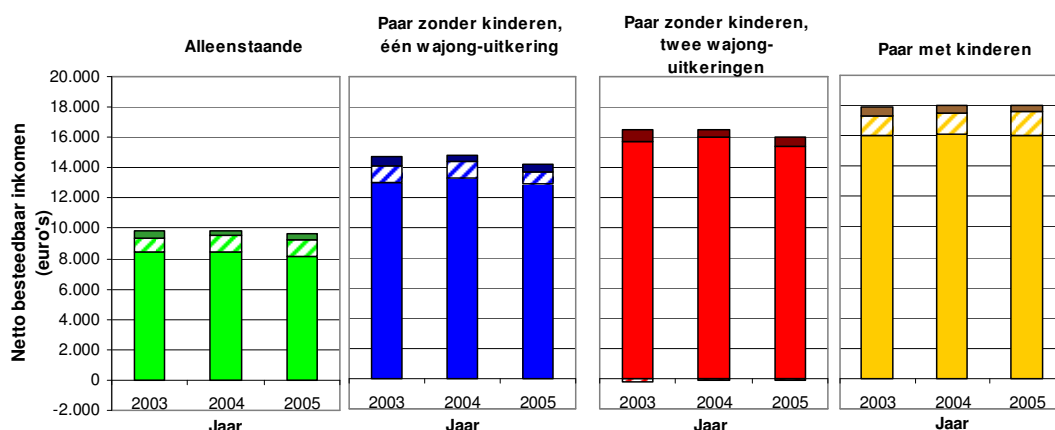
Er is voor gekozen om de koopkrachtontwikkeling te berekenen voor een paar zonder kinderen met zowel één als twee WAJONG-uitkeringen om zicht te krijgen op de koopkrachtontwikkeling bij een hoger inkomen .

Het inkomen voor een paar met en een paar zonder kinderen met één WAJONG-uitkering (dus zonder andere inkomsten) is lager dan het bijstandsniveau. Via een toeslag wordt dit aangevuld tot bijstandsniveau. Het verschil tussen inkomsten van huishoudens die daadwerkelijk in de bijstand zitten en huishoudens met een WAJONG-uitkering op bijstandsniveau ligt vooral in de aftrekposten en heffingskortingen die mogelijk zijn voor de laatste groep.

In figuur 2 staat een overzicht van het netto besteedbaar inkomen voor verschillende huishoudtypen met een WAJONG-uitkering. Alle huishoudens blijken in 2005, gecorrigeerd voor inflatie, een lager besteedbaar inkomen te hebben dan in 2003. De procentuele daling is het laagst voor huishoudens met kinderen (die compensatie ontvangen via diverse heffingskortingen, zie paragraaf 2.3 en 3.3). Toch is deze daling sterker dan die in huishoudens met een bijstandsuitkering. De daling is vooral een gevolg van niet-gemeentelijke regelingen.

De daling van de koopkracht voor alleenstaanden en paren zonder kinderen met een WAJONG-uitkering is iets kleiner dan voor dezelfde huishoudens met een bijstandsuitkering (zie tabel 6). Dit komt onder meer doordat de jonggehandicaptenkorting (één van de heffingskortingen, zie paragraaf 2.3) in 2005 stijgt. Huishoudens die twee WAJONG-uitkeringen ontvangen hebben ook te maken met een daling van 2003 op 2005 (1,7 procent, van circa 15.550 in 2003 naar 15.290 euro in 2005). Twee WAJONG-uitkeringen leveren niet een twee keer zo hoog besteedbaar inkomen op als één WAJONG-uitkering. Er worden meer premies betaald. Daarnaast komen deze huishoudens niet in aanmerking voor kwijtschelding van de waterschaps- en gemeentelijke heffingen, en krijgen ze minder huursubsidie en inkomensondersteuning. Deze huishoudens betalen per saldo meer aan de gemeente dan dat ze ontvangen.

Figuur 2 Reëel netto besteedbaar inkomen per jaar in 2003-2005 in Amsterdam voor WAJONG-gerechtigden voor verschillende huishoudtypen (prijspeil 2005)

Noot :Lichte effen vlakken: niet-gemeentelijke regelingen (zonder belastingteruggave)

Gearceerde vlakken: gemeentelijke regelingen

Donkere effen vlakken: belastingteruggave buitengewone uitgaven (zie paragraaf 2.3).

Tabel 6 Mutatie reëel netto besteedbaar inkomen (percentage) in Amsterdam voor WAJONG-gerechtigden wanneer men wel en wanneer men geen belastingteruggave heeft aangevraagd (prijspeil 2005)

	Alleenstaande			Paar zonder kinderen, één inkomen ^a			Paar zonder kinderen, twee inkomens ^b			Paar met kinderen, één inkomen ^a		
	03/04	04/05	03/05	03/04	04/05	03/05	03/04	04/05	03/05	03/04	04/05	03/05
Bijstand	0,3	-5,2	-5,0	1,8	-5,4	-3,7	1,8	-5,4	-3,7	1,5	-1,2	0,2
Minimumloon	2,9	-2,8	0,1	0,8	-2,5	-1,7	0,8	-2,5	-1,7	2,0	-0,5	1,5
Wajong zonder aftrek	1,2	-2,4	-1,2	2,1	-4,5	-2,5	2,3	-3,8	-1,7	1,2	0,2	1,4
Wajong met aftrek	-0,2	-1,9	-2,2	0,6	-3,9	-3,3	0,7	-3,3	-2,6	0,0	0,5	0,6

^a één WAJONG-uitkering, eventueel aangevuld tot bijstandsniveau

^b beiden WAJONG-uitkering

De gearceerde vlakken geven weer welk bedrag men ontvangt via of betaalt aan de gemeente Amsterdam (in dat laatste geval bevindt het gearceerde vlak zich onder de nullijn). Van jaar tot jaar schommelt dit bedrag. Dit is een gevolg van enerzijds wijzigingen op gemeentelijk niveau. Anderszijds kan een wijziging het gevolg zijn van een hoger of lager netto inkomen waardoor men per jaar in meerdere of mindere mate in aanmerking komt voor inkomensondersteunende maatregelen. Omdat deze ontwikkelingen vaak door elkaar lopen is het lastig om hier uitspraken over te doen.

Er blijkt weinig verschil te zijn tussen de koopkrachtontwikkeling wanneer wel rekening wordt gehouden met aftrek van bijzondere ziektekosten en wanneer dit niet wordt gedaan. De trend (stijging of daling) is hetzelfde. Dit is opmerkelijk omdat de regeling van 2003 op 2004 is veranderd. Onder de aannames die in dit onderzoek worden gemaakt kunnen WAJONG-gerechtigden echter zowel in 2003 als in 2004 een bedrag aftrekken voor de belasting. Omdat de gemaakte kosten per huishouden sterk kunnen verschillen kan de nieuwe regelgeving voor individuele huishoudens wel een gunstig effect hebben gehad op de koopkracht.

WAO

Wanneer iemand ouder is dan 17 jaar en arbeidsongeschikt wordt dan komt hij normaal gesproken in aanmerking voor een WAO-uitkering (zie paragraaf 2.2). De hoogte van de uitkering is onder andere afhankelijk van het laatst verdiende loon en de leeftijd waarop iemand arbeidsongeschikt is geworden. Daarnaast ontvangt men de eerste jaren vaak een andere vorm van de WAO (loondervingsuitkering) dan in latere jaren (vervolguitkering). In deze paragraaf wordt de koopkrachtontwikkeling besproken van huishoudens met een vervolguitkering. Omdat de hoogte van de WAO-uitkering onder andere afhankelijk is van de leeftijd waarop iemand arbeidsongeschikt wordt, is de koopkrachtontwikkeling berekend voor iemand die vanaf zijn dertigste arbeidsongeschikt is en voor iemand die vanaf zijn vijftigste arbeidsongeschikt is.³⁰ Ook is de koopkracht berekend voor zowel de minimale als de maximale vervolguitkering (zie paragraaf 2.2).³¹

Er wordt gekeken naar de volgende huishoudtypen:

- een alleenstaande;
- een paar zonder kinderen;
- een paar met kinderen;
- een alleenstaande ouder.

Er wordt aangenomen dat de WAO-uitkering de enige bron van inkomsten is. Wanneer deze uitkering lager is dan het geldende sociale minimum wordt het bedrag aangevuld tot het bijstandsniveau (zie paragraaf 2.2).

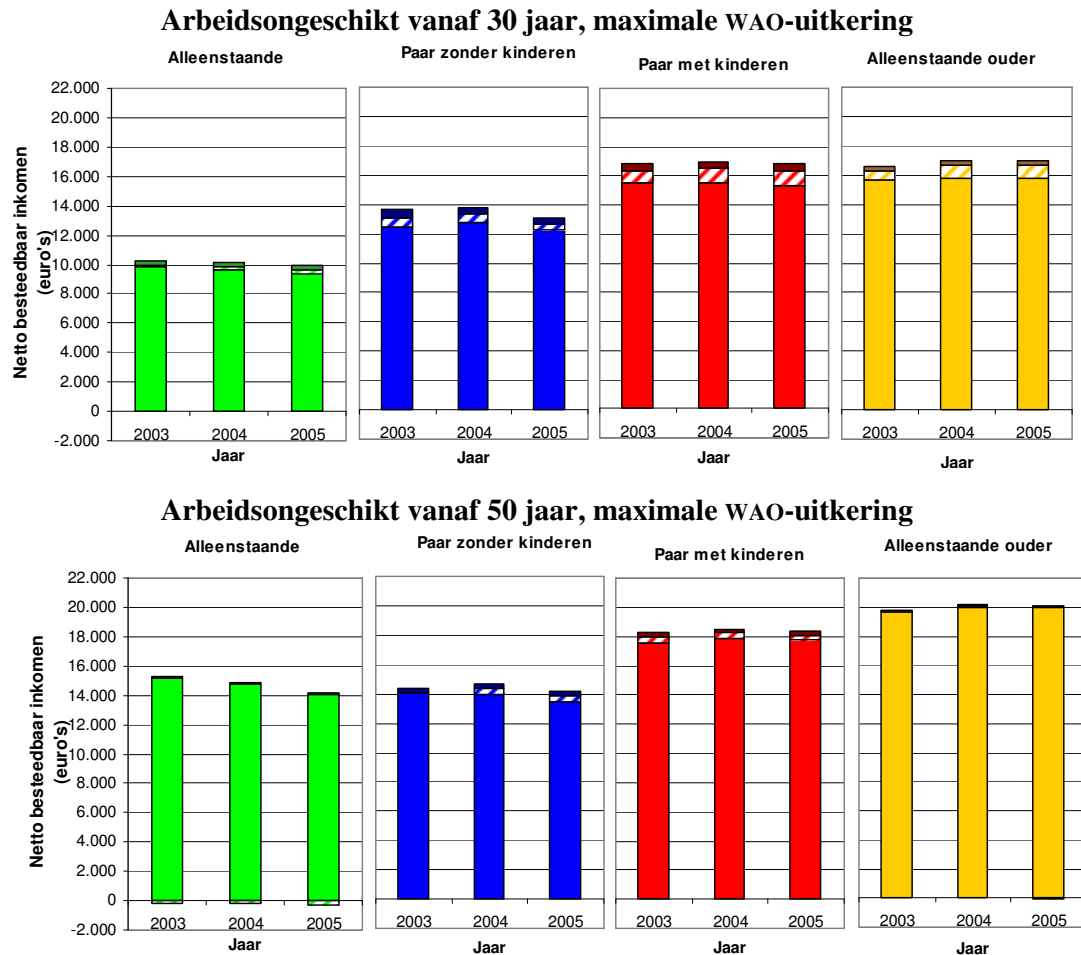
In figuur 3a en 3b is het reëel netto besteedbaar inkomen per jaar weergegeven voor de betreffende huishoudens. De maximale vervolguitkering is in beide situaties

³⁰ Iemand die op zijn dertigste arbeidsongeschikt wordt ontvangt meteen een vervolguitkering. Iemand die dit op zijn vijftigste overkomt ontvangt na twee jaar een vervolguitkering. Het uit te keren bedrag is gebaseerd op de leeftijd dat men arbeidsongeschikt werd, dus dertig en vijftig jaar.

³¹ Omdat het erg weinig voor zal komen dat iemand die vanaf zijn vijftigste arbeidsongeschikt is nog zorgt voor een kind van vier, is er in deze huishoudens uitgegaan van kinderen boven 12 jaar. De kinderbijslag is hierdoor hoger.

(arbeidsongeschikt vanaf dertig jaar en vijftig jaar) hoger dan het minimuminkomen. Dit betekent dat deze huishoudens minder gebruik kunnen maken van inkomensondersteunende maatregelen. De hogere (bruto) vervolguutkering leidt daardoor niet tot een even grote verhoging van het netto besteedbaar inkomen.

Figuur 3a Reëel netto besteedbaar inkomen per jaar in 2003-2005 in Amsterdam voor WAO-gerechtigden met een maximale vervolguutkering voor verschillende huishoudtypen (prijspeil 2005)

Noot :Lichte effen vlakken: niet-gemeentelijke regelingen (zonder belastingteruggave)

Gearceerde vlakken: gemeentelijke regelingen

Donkere effen vlakken: belastingteruggave buitengewone uitgaven (zie paragraaf 2.3).

Alleenstaanden blijken in 2005 een lagere koopkracht te hebben dan in 2003. Dit geldt zowel voor alleenstaanden met een maximale (figuur 3a) als met een minimale WAO-vervolguutkering (figuur 3b). Alleenstaanden met een maximale WAO-uitkering hebben zowel in 2004 als in 2005 met een dalende koopkracht te maken. Een 30-plus WAO-

gerechtigde had bijvoorbeeld in 2003 een netto besteedbaar inkomen van circa 9.950 euro, in 2004 was dit 9.850 euro en in 2005 daalde dit verder tot 9.630 euro (prijspeil 2005). Alleenstaande WAO-gerechtigden met een minimale uitkering hadden in 2004 nog te maken met een toename in de koopkracht van circa 3 procent. Deze toename wordt in 2005 weer teniet gedaan waardoor deze groep in 2005 circa 300 euro minder te besteden heeft dan in 2003 (prijspeil 2005).

De daling in koopkracht voor alleenstaanden met een maximale WAO-uitkering wordt onder andere veroorzaakt doordat deze groep een inkomen heeft dat zo hoog is dat ze in de tweede belastingschijf vallen. De percentages in deze schijf zijn zowel in 2004 als in 2005 hoger geworden waardoor meer belasting werd betaald over het deel van het inkomen dat in deze schijf valt. De daling voor deze groep komt overeen met de trend die het Centraal Planbureau schetst voor modale inkomens in de betreffende jaren.³²

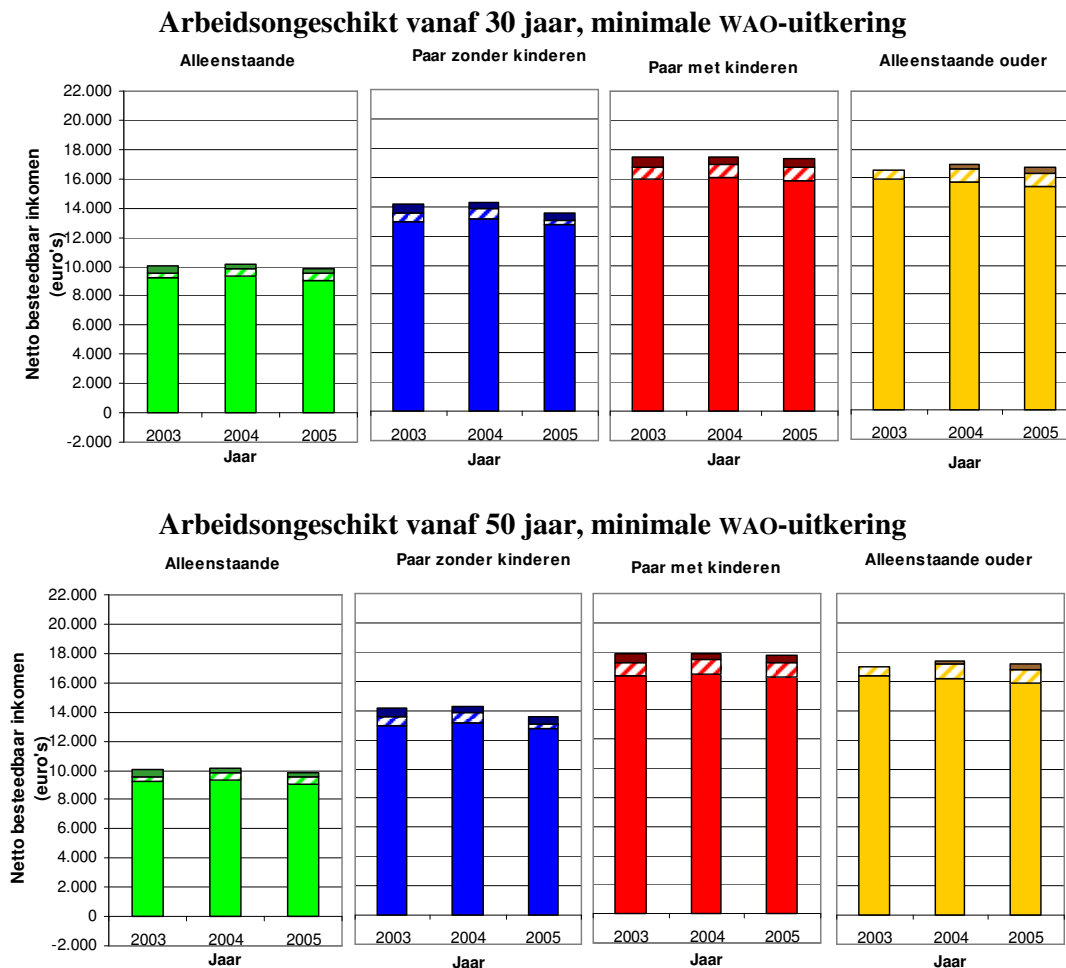
Voor paren zonder kinderen is er weinig verschil tussen de koopkrachtontwikkeling bij een minimale en een maximale WAO. De koopkracht stijgt van 2003 op 2004, maar daalt in 2005 onder het niveau van 2003. De koopkrachtdaling van 2003 op 2005 is circa 150 euro voor een maximale 50-plus WAO'er, en circa 450 euro voor de andere paren zonder kinderen met een WAO-uitkering.

Paren met kinderen blijken over het algemeen een gelijke of iets hogere koopkracht te hebben in 2005 dan in 2003. Voor bijvoorbeeld een huishouden met een 30-plus minimale WAO-uitkering steeg het netto besteedbare inkomen van 16.785 euro in 2003 naar 16.990 in 2004 om in 2005 iets te zakken naar 16.800 euro (prijspeil 2005). Het inkomen is daarmee ongeveer gelijk in 2003 en 2005 (verschil circa 15 euro). Een soortgelijke ontwikkeling is te zien voor alleenstaande ouders. Het blijkt echter dat alleenstaande ouders met een minimale WAO-uitkering in 2005 een lager besteedbaar inkomen hebben dan in 2003. De daling van het netto besteedbaar inkomen is, gecorrigeerd voor inflatie, circa 170 euro.

Het verschil tussen éénuouderhuishoudens met een maximale en minimale WAO-uitkering wordt veroorzaakt doordat deze huishoudens compensatie ontvingen via de heffingskorting voor alleenstaande ouders. Het bedrag dat huishoudens met een minimale WAO-uitkering betalen aan de belasting is lager dan het totaal bedrag aan heffingskortingen. De heffingskortingen kunnen daarom niet volledig worden verzilverd en deze huishoudens profiteren daardoor niet van compensatie gegeven in deze vorm. Deze huishoudens kunnen echter wel een tegemoetkoming krijgen in de bijzondere uitgaven. Wanneer belastingaangifte wordt gedaan dan ontvangt men een vergoeding via de TBU (Tijdelijk Besluit Tegemoetkoming Buitengewone Uitgaven, zie paragraaf 2.3).

³² CPB, *Centraal Economisch Plan 2005*, p. 187

Figuur 3b Reëel netto besteedbaar inkomen per jaar in 2003-2005 in Amsterdam voor WAO-gerechtigden met een minimale vervolgutkering voor verschillende huishoudtypen (prijspeil 2005)

Noot :Lichte effen vlakken: niet-gemeentelijke regelingen (zonder belastingteruggave)

Gearceerde vlakken: gemeentelijke regelingen

Donkere effen vlakken: belastingteruggave buitengewone uitgaven (zie paragraaf 2.3).

Wanneer specifiek wordt gekeken naar de inkomensondersteuning via (of betalingen aan) de gemeente Amsterdam dan is te zien dat 50-plus WAO-gerechtigden weinig of geen ondersteuning krijgen. Dit komt doordat het netto-inkomen van deze groep hoog is in vergelijking met bijvoorbeeld bijstandsgerechtigden.

Tabel 7 Mutatie reëel netto besteedbaar inkomen (in procenten) in Amsterdam voor WAO-gerechtigden wanneer men wel en wanneer men geen belastingteruggave heeft aangevraagd (prijspeil 2005)

	Alleenstaande			Paar zonder kinderen ^a			Paar met kinderen ^{a b}			Alleenstaande ouder ^b		
	03/04	04/05	03/05	03/04	04/05	03/05	03/04	04/05	03/05	03/04	04/05	03/05
Bijstand	0,3	-5,2	-5,0	1,8	-5,4	-3,7	1,5	-1,2	0,2	1,4	-2,4	-1,0
Minimumloon	2,9	-2,8	0,1	0,8	-2,5	-1,7	2,0	-0,5	1,5	2,4	-2,8	0,4
Maximale WAO v.a. 30 ^e zonder aftrek	-0,9	-2,3	-3,2	2,2	-5,6	-3,5	1,3	-1,1	0,1	2,5	0,0	2,5
Maximale WAO v.a. 30 ^e met aftrek	-1,4	-1,9	-3,3	1,1	-5,2	-4,1	0,4	-0,9	-0,5	2,2	0,1	2,3
Maximale WAO v.a. 50 ^e zonder aftrek	-3,0	-5,2	-8,1	2,8	-3,7	-1,0	1,8	-1,0	0,8	2,0	-1,3	0,6
Maximale WAO v.a. 50 ^e met aftrek	2,9	-4,9	-7,6	2,3	-3,2	-1,0	1,5	-0,7	0,8	2,1	-1,2	1,0
Minimale WAO v.a. 30 ^e zonder aftrek	3,1	-3,4	-0,4	2,2	-5,4	-3,3	1,2	-1,1	0,1	0,8	-1,8	-1,0
Minimale WAO v.a. 30 ^e met aftrek	1,6	-2,9	-1,3	0,5	-4,8	-4,3	-0,1	-0,7	-0,8	2,5	-1,5	1,0
Minimale WAO v.a. 50 ^e zonder aftrek	3,1	-3,4	-0,4	2,2	-5,4	-3,3	1,2	-1,1	0,1	0,7	-1,8	-1,1
Minimale WAO v.a. 50 ^e met aftrek	1,6	-2,9	-1,3	0,5	-4,8	-4,3	-0,1	-0,7	-0,8	2,4	-1,5	0,9

a er wordt aangenomen dat men in meerpersoonshuishoudens volledig afhankelijk is van één WAO-uitkering met eventueel aanvulling tot bijstandsniveau.

b uitgaande van een kind van 4 jaar en een van 6 jaar bij arbeidsongeschiktheid bij dertig jaar en kinderen tussen 12 en 17 bij arbeidsongeschiktheid bij vijftig jaar.

Uit het voorgaande komen de volgende ontwikkelingen naar voren ten aanzien van het netto besteedbaar inkomen arbeidsongeschikten in Amsterdam. Voor een alleenstaande en een paar zonder kinderen blijkt het netto besteedbaar inkomen, rekeninghoudend met inflatie, lager te zijn in 2005 dan in 2003. WAJONG-gerechtigden en WAO-gerechtigden met een minimale vervolguitkering hebben in 2004 wel meer te besteden dan in 2003, maar deze stijging wordt in 2005 weer teniet gedaan. WAO-gerechtigden met een maximale WAO-vervolguitkering hebben zowel in 2004 als in 2005 een lager besteedbaar inkomen.

Voor een paar met kinderen en een alleenstaande ouder steeg het netto besteedbaar inkomen van 2003 op 2004. Ook deze huishoudens hadden te maken met een daling in 2005, maar in mindere mate dan alleenstaanden en een paren zonder kinderen. Uitzondering hierop zijn alleenstaande ouders met een minimale WAO-uitkering die, doordat zij niet kunnen profiteren van hogere heffingskortingen, een lagere koopkracht hebben in 2005 dan in 2003.

3.5. Koopkrachtontwikkeling AOW

Iedereen die vanaf zijn 15^e zonder onderbreking in Nederland heeft gewoond en ouder is dan 65 jaar komt in aanmerking voor een AOW-uitkering.³³ Wanneer men geen arbeidsverleden heeft is dit doorgaans de enige bron van inkomen. Dit geldt onder andere voor (voormalige) bijstandsgerechtigden, maar ook voor mensen die al op jonge leeftijd volledig arbeidsongeschikt waren en weinig of geen pensioen hebben opgebouwd en voor huisvrouwen.

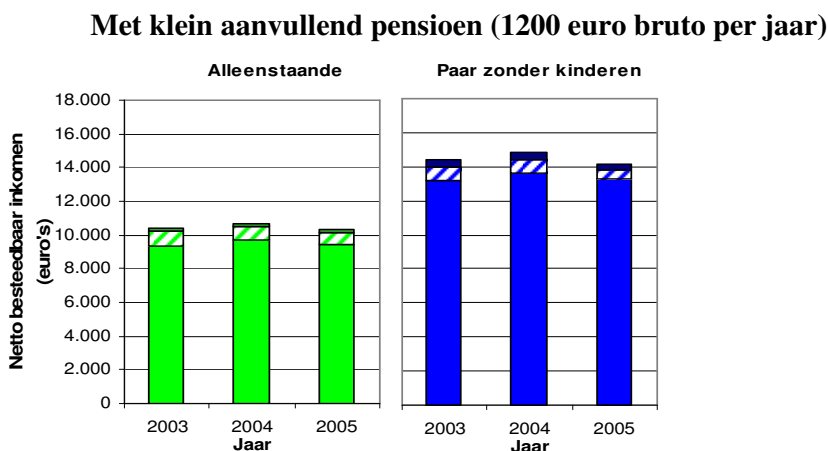
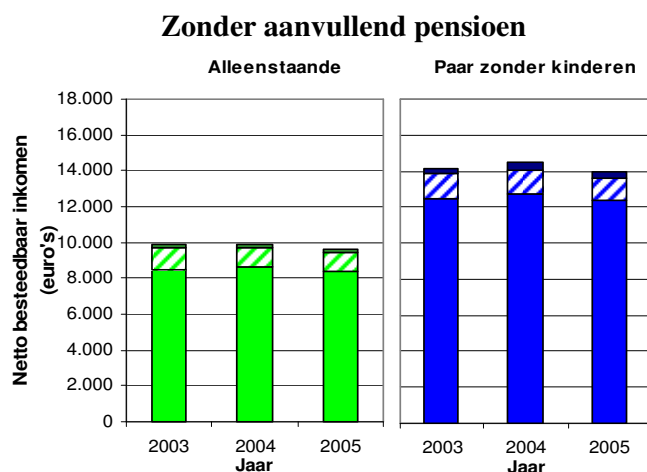
De AOW verschilt van de WAO en WAJONG. De AOW is gekoppeld aan het netto minimumloon en de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen zijn gekoppeld aan het bruto minimumloon. Ouderen komen ook in aanmerking voor andere heffingskortingen dan mensen onder 65 jaar (zie paragraaf 2.2). Een ander belangrijk verschil is dat ouderen geen AOW-premie betalen (17,9 procent van het belastbare inkomen). Hierdoor kan voor deze groep een verzilveringsprobleem bestaan: de betaalde belasting is zo laag dat niet alle van toepassing zijnde heffingskortingen worden ontvangen.

De koopkrachtontwikkeling is doorgerekend voor alleenstaanden en voor echtparen boven 65 jaar en voor huishoudens die naast de AOW geen of een klein (1.200 euro bruto) aanvullend pensioen ontvangen. Er wordt van uitgegaan dat bij paren zowel de man als de vrouw boven de 65 is. Ook wordt de situatie dat er een inwonend kind onder de 18 bij het huishouden hoort buiten beschouwing gelaten.

Ouderen hebben over het algemeen te maken met een slechtere gezondheid dan jonge mensen. Ze kunnen daardoor, wanneer de kosten niet op een andere manier worden vergoed en de drempel overschrijden, in aanmerking komen voor belastingaftrek (rechtstreeks, of bij een verzilveringsprobleem via TBU (zie paragraaf 2.3)). Daarom is ook voor ouderen berekend wat de koopkrachtontwikkeling is met aftrek van bijzondere ziektekosten en zonder aftrek van bijzondere ziektekosten. Omdat het verschil in gemaakte kosten tussen ouderen mogelijk nog groter is dan tussen chronisch zieken en gehandicapten moeten deze cijfers als globale trends worden gezien.

³³ Er is een grote groep die een gedeeltelijke AOW ontvangt doordat men niet lang genoeg in Nederland verbleef. In Amsterdam wordt het 'gat' aangevuld door de gemeente, zie paragraaf 2.2.

Figuur 4 Reëel netto besteedbaar inkomen per jaar in 2003-2005 in Amsterdam voor AOW-gerechtigden voor alleenstaanden en paren (prijsspeil 2005)

Noot :Lichte effen vlakken: niet-gemeentelijke regelingen (zonder belastingteruggave)

Gearceerde vlakken: gemeentelijke regelingen

Donkere effen vlakken: belastingteruggave buitengewone uitgaven (zie paragraaf 2.3).

In figuur 4 is het netto besteedbaar inkomen per jaar in huishoudens met alleen een AOW-uitkering en een beperkt aanvullend pensioen weergegeven. Een alleenstaande 65-plusser met alleen een AOW-uitkering had in 2003 en 2004 een gelijk netto besteedbaar inkomen (9.990 euro, prijspeil 2005). In 2005 daalde dit tot 9.430 euro. Deze huishoudens hebben van 2003 op 2005 minder te besteden gekregen. Dit is ook het geval wanneer wordt aangenomen dat buitengewone uitgaven worden afgetrokken bij de berekening van de belastingaanslag.

Alleenstaanden die een aanvullend pensioen hebben van bruto 1.200 euro per jaar blijken in 2005 ongeveer eenzelfde netto besteedbaar inkomen te hebben als in 2003

(ongeveer 10.200 euro). In 2004 was dit bedrag, net als in 65-plus huishoudens zonder aanvullend pensioen, hoger (circa 10.500 euro).

Wanneer geen rekening wordt gehouden met een eventuele belastingaftrek dan is voor een paar dat alleen een AOW-uitkering ontvangt het netto besteedbaar inkomen ongeveer gelijk in 2003 en 2004 (circa 13.950 euro (prijspeil 2005)). In 2005 daalde dit naar 13.630 euro. Wanneer wel rekening wordt gehouden met belastingaftrek dan is de koopkrachtontwikkeling voor een ouder paar gunstiger. Dit komt vooral doordat bij de hier gemaakte aannames er in 2005 een groter bedrag via de TBU (Tijdelijk Besluit Tegemoetkoming Buitengewone Uitgaven, zie paragraaf 2.3) kan worden ontvangen dan in 2004.

Voor paren met een aanvullend pensioen van bruto 1.200 euro per jaar steeg het netto besteedbare inkomen van 2003 op 2004 met circa 460 euro. In 2005 daalde dit echter met circa 640 euro waardoor het netto besteedbaar inkomen lager is in 2005 dan in 2003 (prijspeil 2005). Tabel 8 geeft de procentuele mutaties weer.

Tabel 8 Mutatie reëel netto besteedbaar inkomen (in procenten) in Amsterdam voor AOW-gerechtigden, bijstandsgerechtigden en ontvangers minimumloon in het geval men wel en wanneer men geen belastingteruggave heeft aangevraagd (prijspeil 2005)

	Alleenstaande			Paar zonder kinderen		
	03/04	04/05	03/05	03/04	04/05	03/05
Bijstand	0,3	-5,2	-5,0	1,8	-5,4	-3,7
Minimumloon	2,9	-2,8	0,1	0,8	-2,5	-1,7
AOW zonder aftrek belasting	0,0	-2,7	-2,7	0,8	-2,8	-2,0
AOW met aftrek belasting	-0,4	-2,5	-2,8	2,3	-3,4	-1,2
AOW met aanvullend pensioen zonder aftrek belasting	2,9	-3,0	-0,2	3,3	-4,5	-1,3
AOW met aanvullend pensioen met aftrek belasting	2,5	-2,7	-0,3	3,2	-4,9	-1,9

Uit het voorgaande blijkt dat huishoudens die alleen een AOW-uitkering ontvangen een in 2005 een lager netto besteedbaar inkomen hebben dan in 2003 (rekening houdend met inflatie). Van 2003 op 2004 bleef het netto besteedbaar inkomen gelijk of steeg licht. In 2005 daalde het netto besteedbaar inkomen. De koopkrachtontwikkeling van deze groep is vergelijkbaar met die van huishoudens in de bijstand.

Voor alleenstaande 65-plus huishoudens met een klein aanvullend pensioen (1.200 euro bruto per jaar) is het reëel netto besteedbaar inkomen van 2003 op 2005 ongeveer licht gedaald. Voor paren is het netto besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor inflatie

sterker gedaald. Voor zowel alleenstaanden als paren met een aanvullend pensioen is de koopkrachtontwikkeling daarom vergelijkbaar met die van huishoudens met een minimumloon.

3.6. Conclusie

In dit hoofdstuk is de koopkrachtontwikkeling in verschillende huishoudtypen in de periode 2003 tot 2005 besproken voor verschillende soorten uitkeringen. Over het algemeen geldt dat alleenstaanden en paren zonder kinderen in 2005, rekening houdend met inflatie, minder te besteden hebben dan in 2003. Voor een paar met kinderen en voor alleenstaande ouders is de ontwikkeling over het algemeen iets gunstiger. Ook zij hadden te maken met een koopkrachtdaling van 2004 op 2005 maar het netto besteedbaar inkomen was, gecorrigeerd voor inflatie, in 2005 hoger dan in 2003. Uitzondering zijn éénouderhuishoudens met een minimale WAO-uitkering. Doordat zij weinig belasting en premies betalen kunnen zij de heffingskortingen niet volledig verzilveren. De koopkrachtontwikkeling van chronisch zieken, gehandicapten, GGZ-cliënten en ouderen lijkt daarmee in grote lijnen op die van huishoudens met een inkomen op bijstandsniveau.

In huishoudens met een hoge WAO-vervolguitkering is het inkomen hoger dan het minimumloon. De koopkrachtontwikkeling van deze huishoudens wijkt daardoor enigszins af van de andere groepen. Alleenstaanden met een WAO-uitkering op dit niveau worden zowel in 2004 als in 2005 geconfronteerd met een lager reëel besteedbaar inkomen.

Voor 65-plus huishoudens geldt dat het netto besteedbaar inkomen gelijk bleef of steeg van 2003 op 2004 en daalde van 2004 op 2005 (prijspeil 2005). Het netto besteedbaar inkomen is, gecorrigeerd voor inflatie, gedaald van 2003 op 2005. Dit geldt zowel voor huishoudens die volledig afhankelijk zijn van de AOW als voor huishoudens met een klein aanvullend pensioen.

4. Koopkrachtervaringen van betrokkenen

4.1. Algemeen

In hoofdstuk 3 blijkt dat alle onderzochte huishoudtypen te maken hebben gehad met een dalende koopkracht van 2004 op 2005. Alleenstaanden en paren zonder kinderen hebben in 2005 in veel situaties zelfs, gecorrigeerd voor inflatie, een lager netto besteedbaar inkomen dan in 2003. Dit roept de vraag op hoe mensen omgaan met dit verlies aan koopkracht. In dit hoofdstuk wordt daarom beschreven wat betrokkenen zelf vertellen over hun koopkracht. Eerst wordt kort ingegaan op de wijze waarop de gesprekken zijn gevoerd met gehandicapten, GGZ-cliënten, chronisch zieken en ouderen. Vervolgens worden de ervaringen beschreven.

4.2. Methodiek

Het is lastig om te achterhalen hoe mensen omgaan met een verlies aan koopkracht. Mensen kunnen moeilijk verwoorden waarom ze een bepaalde keuze maken. Ook is het lastig om terug te denken hoe dingen in het verleden waren. Daarnaast is er altijd kans op sociaal wenselijke antwoorden.

Om toch een beeld te krijgen van de manier waarop men omgaat met een lagere koopkracht is er voor gekozen om betrokkenen in focusgroepen te laten vertellen welke uitgaven zij kunnen doen en welke veranderingen hierin hebben plaatsgevonden. Door mensen in een groep over inkomsten en uitgaven in de afgelopen maanden te laten praten ontstaat een beeld van de uitgaven die men al dan niet kan doen. Daarnaast kan, doordat er door de groep gereageerd wordt, een beeld worden gevormd van de mate waarin een situatie herkenbaar is voor anderen of juist niet.

Er zijn drie focusgroepen samengesteld: twee met mensen met een (fysieke of psychische) handicap of chronische ziekte en één met ouderen. Er is gesproken met zeven mensen met een fysieke handicap en/of chronische ziekte, zes personen met een psychische aandoening (GGZ-cliënten) en acht personen boven 65. De uitkering (WAO, WAJONG of AOW) van de meeste geïnterviewden ligt rond de 800 euro netto per maand exclusief vakantiegeld. Drie deelnemers hebben een wat hoger inkomen (tot 1000 euro). De deelnemers met een WAO en WAJONG-uitkering zijn allemaal voor 80 procent of meer afgekeurd.

Er is dus gesproken met slechts een klein aantal betrokkenen. Hierdoor is het niet mogelijk om een diepgaande analyse uit te voeren.³⁴ Dit komt ook omdat uitgaven

³⁴ Het is op basis van de interviews niet mogelijk om na te gaan waarom bijvoorbeeld de een wel schulden is aangegaan en een ander niet. Op dit soort vragen wordt dan ook niet in gegaan.

voor een deel afhankelijk zijn van persoonlijke keuzes en omstandigheden. Wel is het mogelijk een kort beeld te schetsen van de soorten uitgaven die betrokkenen volgens eigen zeggen kunnen doen en in welke mate ze hier veranderingen in ervaren.

De focusgroepen zijn ingericht als open discussies. De onderzoeker heeft onderwerpen ingebracht en vragen gesteld waar de deelnemers vervolgens op regeerden. Achteraf zijn de discussies geanalyseerd.³⁵ Tijdens de gespreksronden werd allereerst ingegaan op de uitgaven van betrokkenen in 2005. Hierbij is gebruik gemaakt van een indeling van het NIBUD.³⁶ De volgende soorten uitgaven worden onderscheiden :

1. *vaste lasten*: de bedragen die iedere maand terug komen en waarvoor vaak een contract is afgesloten. Voorbeelden zijn de huur, gas en water of telefoon;
2. *huishoudgeld*: alle, vaak dagelijkse, uitgaven aan voeding, toiletartikelen, schoonmaakartikelen, etc.;
3. *reserveringsuitgaven*: de grote uitgaven waar of voor gespaard wordt, of waar achteraf voor wordt betaald. Voorbeelden zijn kleding, schoeisel, maar ook grotere dingen zoals meubels. Omdat de term reserveringsuitgaven veel mensen niets zegt werd dit in de gesprekken gepresenteerd als de kosten die je *af en toe* moet maken.
- 4 *overig*: dingen die je niet beslist hoeft te kopen , extra's.

Er is gesproken over zaken als het al dan niet kunnen kopen van nieuwe kleren, voldoende geld hebben om aan het eind van de maand eten te kopen en de keuze om vaste lasten een maand niet te betalen. Ook is kort ingegaan op de strategieën die worden gebruikt om rond te komen (hoe kom je bijvoorbeeld aan geld voor kleding als je altijd rood staat). Vervolgens is ingegaan op veranderingen in het afgelopen jaar. Omdat dit lastig is, is ook doorgevraagd naar veranderingen ten opzichte van langer geleden. Ook is gevraagd of er regelingen zijn verdwenen die vroeger heel bruikbaar waren, en/of regelingen bij zijn gekomen die de situatie hebben vergemakkelijkt. Daarnaast werd veel ruimte gegeven gedurende het gesprek om door te praten over onderwerpen die zijdelings met de uitgaven en inkomsten te maken hebben.

De groep deelnemers bestond zowel uit mensen met een fysieke aandoening als met een psychische aandoening. Voor de beantwoording van de vraag welke uitgaven men kan doen en in welke mate dit is veranderd blijkt dit onderscheid echter niet direct van

³⁵ Voor een algemene beschrijving van kwalitatieve analyses, zie Wester 1995.

³⁶ NIBUD, 2004, *Budget handboek*

belang.³⁷ Daarom wordt in dit hoofdstuk geen onderscheid gemaakt naar soort aandoening.

4.3. Chronisch zieken en gehandicapten

UITGAVEN

Hoe men geld uitgeeft is voor een groot deel een persoonlijke keuze. Er zijn een aantal zaken die vrijwel iedereen betaalt zoals huur, gas, water, licht en elektriciteit. Daarnaast moet iedereen eten en drinken en heeft dus maandelijks uitgaven op dat gebied.

Chronische zieken en gehandicapten hebben vaak uitgaven die zijn gerelateerd aan hun aandoening.³⁸ Dit gold ook voor verschillende deelnemers aan de focusgroep.

Ik kan mijn medicijnen nauwelijks betalen. Ik krijg sommige dingen vergoed, maar het meeste niet. Ik slik vitaminen, omdat mijn lichaam die niet voldoende opneemt. Die krijg ik niet vergoed.

Mijn pruik werd vergoed door de AWBZ, en wordt nu door het ziekenfonds gedeeltelijk vergoed. Ik mag eenderde pruik per jaar in het ziekenfonds hebben en dan wordt ongeveer de helft vergoed. En ze zijn niet goedkoop.

Als de kosten niet volledig worden vergoed via de bijzondere bijstand of de ziektekostenverzekering kunnen deze kosten soms nog worden afgetrokken voor de belasting (zie paragraaf 2.3). Dit vergt echter wel energie en, in verband met de lange duur voordat er een definitieve beslissing is, uithoudingsvermogen.

Veel uitgaven hangen echter af van persoonlijke keuzen. Iemand die bijvoorbeeld rookt heeft hogere kosten dan iemand die niet rookt. Iemand die vooral mensen buiten de stad kent zal snel hoge belkosten hebben. Hierdoor verschillen chronisch zieken en gehandicapten (net als anderen) in de uitgaven die ze doen. Algemeen kan wel gesteld worden dat het lastig is om bijvoorbeeld kleding of schoenen te kopen (reserveringsuitgaven, zie 4.2). Maar een aantal geïnterviewden gaf ook aan dat ze aan

³⁷ GGZ-cliënten kunnen, afhankelijk van hun aandoening, te maken hebben met heel specifieke problemen bij het in de hand houden van uitgaven. Mensen met een depressie hebben bijvoorbeeld perioden waarin ze hun geld niet kunnen beheren. Hetzelfde geldt echter bij sommige fysieke aandoeningen. Mensen die goede perioden hebben en op andere tijden geconfronteerd worden met hevige pijn zijn in die tijd ook minder goed in staat hun geld te beheren. Een uitzonderlijke positie nemen mogelijk mensen met een manisch depressieve aandoening in. Tijdens een manische periode kunnen zij erg veel geld uitgeven, waardoor ze diep in de schulden komen (APCP, mondelinge communicatie). Omdat dit een specifieke groep betreft wordt hier in dit onderzoek niet op ingegaan.

³⁸ Rijken et al. 2002, Rijken 2004

het eind van de maand soms een paar dagen niet eten omdat het geld op is, of dat ze af en toe gas en licht een maand niet betalen om zo toch uit te komen. De meeste deelnemers geven aan de vaste lasten het liefste wel te betalen omdat je het uiteindelijk toch moet betalen.

Wat een aantal deelnemers afstompt is dat men voortdurend in een situatie verkeert waarin moet worden bekibbeld, zonder zicht op verbetering. Er is voor veel deelnemers geen mogelijkheid om eens iets anders met het geld te doen dan rondkomen.

Je wilt ook wel een keer iets voor jezelf doen maar als je één keer iets leuks doet, zoals uit eten gaan, dan straf je jezelf eigenlijk omdat je dan weet dat je schulden gelijk op gaan lopen.

Ook geven geïnterviewden aan vrienden te verliezen omdat er geen geld is om sociale contacten te onderhouden.³⁹

Er blijken verschillende manieren te zijn waarop men een tekort opvangt. Kleding of meubels kan men soms van familie of vrienden krijgen. Ook ontvangen deelnemers soms geld van familie (gift of lening), of men gaat wat vaker bij familie op bezoek en blijft eten. Het vervelende van veel van deze ‘strategieën’ is dat er weinig kan worden teruggehaald. Het is bijvoorbeeld lastig om zelf eens iemand uit te nodigen om te komen eten.

Vakantiegeld, of bijvoorbeeld teruggave van belastinggeld, speelt ook een grote rol bij het opvangen van tekorten. Dit soort potjes worden gebruikt om schulden af te lossen of om een keer uitgaven te doen die anders niet mogelijk zijn.⁴⁰

Het vakantiegeld gaat altijd op aan rekeningen en achterstanden die ontstaan zijn. Dat soort dingen zijn heel moeilijk in te halen, dat merk je wel.

Ik kreeg €716 vakantiegeld en de deurwaarder zei: dank u!

Van het vakantiegeld heb ik een Artis-abonnement (dierentuin) genomen. Dat is mijn vakantie, dat ik daar onbeperkt naar toe kan.

³⁹ Er wordt om deze reden vaak ook gesproken over sociale uitsluiting. Zie voor een uitgebreidere bespreking onder meer Gijbbers 2004, Engbersen G., J.C. Vrooman en E. Snel 1997

⁴⁰ Dit komt overeen met de bevindingen van het NIBUD, zie onder andere NIBUD *uitkomsten* vakantiegeld enquête 2004 op www.nibud.nl

Tegelijkertijd kan het ontvangen van deze ‘potjes’ problemen opleveren. Bij belastingteruggave blijft men lange tijd in onzekerheid over het definitieve bedrag. Ook wordt het geld ontvangen lang voordat er een definitieve vaststelling is. Sommigen kiezen dan om het geld toch maar uit te geven, anderen zetten het zo lang op een bankrekening.

Uit eerder onderzoek in de gemeente Amsterdam is bekend dat het aantal instanties en regelingen waar men een beroep op kan doen erg groot is.⁴¹ Er kan veel energie gaan zitten in het regelen van allerlei zaken, terwijl de uitkomst niet altijd zeker is (niet ieder verzoek wordt gehonoreerd). Dit is bijzonder lastig voor deze groep omdat men door de ziekte of handicap vaak weinig energie heeft, of een tijd niet in staat is om zaken te regelen.

Misschien hebben we wel recht op meer vergoedingen maar je hebt er gewoon de energie niet voor om achter al die instanties aan te gaan.

Als je in een depressie zit en voor de mensen niet helemaal duidelijk is wat er met je aan de hand is, weet je ergens dat je je problemen moet oplossen maar je komt er niet toe.

Enkele geïnterviewden noemen in dit verband de (gratis) diensten van stichting MEE. Deze stichting is er voor alle mensen die te maken hebben met een handicap, ontwikkelingsachterstand, functiebeperking of chronische ziekte. Men kan er terecht voor onder andere informatie, advies, bemiddeling bij het vinden van een goede woon- en/of werkplek.⁴² De geïnterviewden die bekend zijn met de stichting roemen deze vooral omdat de stichting een groot deel van het regelwerk uit handen neemt.

VERANDERINGEN

Vervolgens is aan de deelnemers gevraagd wat het afgelopen jaar volgens hen is veranderd en of er uitgaven zijn die ze in 2004 wel konden doen en in 2005 niet. Omdat het lastig is om aan te geven wat er veranderd is in een jaar is ook voor een wat ruimere periode gevraagd naar veranderingen. Men kon echter geen concrete bezuinigingen of veranderingen noemen. Dit komt waarschijnlijk ook omdat de mogelijkheden om ergens concreet op te bezuinigen beperkt zijn. Als je bijvoorbeeld al jaren geen geld hebt om op vakantie te gaan dan kun je daar dus ook niet meer op

⁴¹ Amsterdams Patiënten/ Consumenten Platform, 2004, *de Papierwinkel*

⁴² Voor meer informatie over MEE zie www.meeaz.nl/

bezuinigen. Over het algemeen heeft men het gevoel dat het jaar na jaar moeilijker wordt om rond te komen.

Daarnaast geldt ook hier dat persoonlijke factoren een rol spelen. Voor iemand die recent in de WAO terecht is gekomen is dit iets dat overheerst, het betekent immers een teruggang in inkomen van 30 procent (naast het moeten om gaan met een ziekte of handicap en mogelijk andere problemen). Ook komt het voor dat iemand door persoonlijke omstandigheden meer geld kwijt is aan een voorziening of heffing terwijl dit voor anderen niet het geval is. Het komt bijvoorbeeld individueel voor dat de OZB-aanslag sterk is gestegen.

Een hele grote klapper is die aanslag geweest die gekoppeld is aan je huis [OZB]. Dat is meer dan een verdubbeling geweest.(...) Ik krijg geen kwijschelding omdat mijn uitkering te hoog is.

Ook voor veranderingen in de koopkracht geldt dat persoonlijke omstandigheden een hele grote rol kunnen spelen.

4.4. Ouderen

Alle geïnterviewde ouderen zijn alleenstaand. Van de geïnterviewde 65-plussers (allen vrouwen) ontvangt één een aanvullend pensioen, waardoor haar inkomen tussen 1.000 en 1.200 euro per maand is. De anderen ontvangen alleen AOW. De meeste geïnterviewden hebben altijd in Nederland gewoond, vier zijn geboren in Suriname. Zij ontvangen via de gemeente Amsterdam een aanvulling op de door het Rijk uitbetaalde AOW, omdat hun AOW-uitkering in verband met verblijf in het buitenland lager is dan die van mensen die hun hele leven in Nederland hebben gewoond.

UITGAVEN

Het uitgavenpatroon van ouderen wordt, net als voor iedereen, deels wordt bepaald door persoonlijke keuzen. De een wil graag contacten onderhouden en geeft meer uit voor vervoer, een ander vindt het belangrijk om geld over te houden om de kleinkinderen af en toe iets toe te kunnen stoppen. Over het algemeen geldt voor de groep waarmee is gesproken dat men wel geld heeft voor vaste lasten en eten en drinken, maar dat het heel lastig is om geld over te houden voor reserveringsuitgaven (kleding, schoeisel, enz.). Door sommige ouderen worden schulden aangegaan al waren de geïnterviewden er wel huiverig voor om vaste lasten niet te betalen.

Een verschil tussen de 65-plussers en de gehandicapten en chronisch zieken jonger dan 65 jaar is dat deze laatste groep in sommige gevallen ouders om hulp vraagt terwijl de 65-plussers degenen zijn aan wie om hulp wordt gevraagd (zie paragraaf 4.3). Ook wil men graag wat doen voor kleinkinderen (cadeautje voor de verjaardag).

Ik heb drie kleinkinderen (...) Ik ben gestopt met kleren kopen. Ik ga niet meer op vakantie, al jaren niet meer. En alles dat ik kan missen is voor die drie kleinkinderen, die hebben het nodig.

Ouderen hebben als gevolg van ouderdom hogere kosten hebben dan een gemiddeld huishouden. Er zijn onkosten die verband houden met aandoeningen, maar ook wordt bijvoorbeeld geld uitgegeven voor vervoer of voor telefoon. Het is dan, door bijvoorbeeld gebrekkige gezondheid, niet altijd mogelijk om de goedkoopste optie te kiezen.

Belhuis is wel om de hoek, maar ik kan niet goed lopen dus pak dikwijls de telefoon thuis.

Voor vervoer binnen Amsterdam kunnen ouderen (net als gehandicapten en chronisch zieken) gebruik maken van de stadsmobiel. Dit betekent dat ze voor een gereduceerd tarief van deur tot deur vervoer kunnen krijgen (zie paragraaf 2.4). In alle gespreksgroepen was men echter uitgesproken negatief over de dienstverlening door de stadsmobiel.

Ouderen kunnen, net als chronisch zieken en gehandicapten, voor uitgaven in verband met ziekte of lichamelijke beperkingen een vergoeding vragen via de ziektekostenverzekering of bijzondere bijstand. Kosten die niet op andere wijze kunnen worden vergoed kunnen worden afgetrokken voor de belasting.

Voor alle ondersteuning en regelingen geldt dat men zelf actie moet ondernemen. De ervaringen met het aanvragen hiervan lopen uiteen. Het kan moeiteloos gaan maar het kan ook veel energie kosten, terwijl de uitkomst onzeker is. Daarnaast duurt het een tijd voor je het geld krijgt terwijl het soms dringend nodig is.

[Bijvoorbeeld] het noodfonds, als je een noodgeval hebt kun je daar aankloppen. Maar als je daar komt moet je drie weken wachten terwijl je een noodgeval hebt. Vroeger werd je gelijk geholpen, nu moet je een paar weken wachten.

Bovendien wordt de bijzondere bijstand vaak uitgekeerd als lening en moet men dus na de aankoop maandelijks een bedrag afbetalen.

Ik heb een versleten rug, heb een speciaal matras gekocht, maar nu moet ik iedere maand 128 gulden betalen voor dat matras. Ik zal dat matras niet de schuld geven, want ik ben al een oude vrouw met een versleten rug.

Voor ouderen speelt, net als voor chronisch zieken en gehandicapten, het vakantiegeld (of andere potjes) een belangrijke rol bij de mogelijkheden om eens 'iets extra's' te doen zoals nieuwe kleding kopen. Volgens enkele van de geïnterviewden kun je dit geld echter niet op de bank laten staan omdat je dan regelingen kan mislopen. Het wordt meegenomen in de beoordeling van je mogelijkheden om zelf zaken te betalen.

VERANDERINGEN

Het is voor ouderen, net als voor anderen, moeilijk om concreet aan te geven wat er is veranderd. Drie geïnterviewden ontvangen in 2005 voor het eerst AOW en zijn er daardoor iets op vooruit gegaan.⁴³ De geïnterviewden die al langer AOW ontvangen vinden het erg moeilijk om aan te geven wat ze vroeger wel konden kopen en nu niet meer. Het wordt ieder jaar iets moeilijker om rond te komen, maar het is niet mogelijk om aan te geven wat men in het recente verleden wel kon en nu niet meer.

4.5. Conclusie

Uitgaven zijn voor een groot deel afhankelijk van persoonlijke voorkeuren. Het is daardoor lastig om te zeggen hoe mensen omgaan met een lagere koopkracht. Minder geld te besteden hebben betekent dat men op een of andere manier met minder geld uit zal moeten komen, maar hoe dat wordt gedaan verschilt per persoon.

Over het algemeen geldt wel dat chronisch zieken, gehandicapten met een WAJONG- of lage WAO-uitkering en ouderen zonder aanvullend pensioen langdurig rond moeten komen met een laag inkomen zonder uitzicht op verandering. Het vet is van het bot en potjes als het vakantiegeld zijn belangrijk om schulden af te betalen of om eens kleding of schoeisel te kopen. Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat men niet concreet kan aangeven wat men nu niet kan betalen en een jaar geleden wel. Over het algemeen overheerst het gevoel dat het al jaren iedere keer wat moeilijker wordt om rond te komen.

Daarnaast hebben deze groepen door ziekte of handicap vaak hogere uitgaven. De voorzieningen die zijn besproken in paragraaf 2.4 zijn daardoor zeker bruikbaar voor hen. Een groot struikelblok is echter dat het aanvragen van de verschillende voorzieningen energie kost, iets dat juist mensen uit deze groepen weinig of niet hebben.

⁴³ De AOW is hoger dan de bijstand die mensen jonger dan 65 jaar ontvangen en kan daardoor een verbetering zijn.

5. Conclusie

In dit rapport wordt de koopkrachtontwikkeling van chronisch zieken, gehandicapten, GGZ-cliënten en ouderen in Amsterdam besproken in de jaren 2003, 2004 en 2005. Chronisch zieken, gehandicapten en GGZ-cliënten ontvangen, afhankelijk van de leeftijd waarop ze arbeidsongeschikt raakten, een WAJONG- of WAO-uitkering. Deze uitkering is gekoppeld aan het *bruto* minimumloon. Ouderen ontvangen AOW. Deze is gekoppeld aan het *netto* minimumloon. Het kabinet heeft het bruto minimum loon van 2004 op 2005 bevroren. Doordat er een hoger bedrag aan premies wordt betaald heeft de onderzochte groep in 2005 een lager netto inkomen dan in 2004.

Er is berekend wat het netto besteedbaar inkomen is voor verschillende huishoudtypen met een WAJONG-, WAO- en AOW-uitkering in Amsterdam in 2003, 2004 en 2005 gecorrigeerd voor inflatie. Dit netto besteedbaar inkomen is het inkomen dat men heeft na betaling van huur, eventuele waterschaps- en gemeenteheffingen en belastingen en wanneer men gebruik maakt van relevante inkomensondersteunende maatregelen. Meegenomen in de berekeningen zijn kwijtscheldingen, bijzondere bijstand, woonlastenfonds, plusvoorziening, langdurigheidstoelage en plusvoorziening 65+. Ook is rekening gehouden met heffingskortingen, aftrek bijzondere uitgaven en TBU (tijdelijk besluit tegemoetkoming buitengewone uitgaven).

In de praktijk komt het veel voor dat mensen uit de doelgroep geen gebruik maken van (een deel van) deze regelingen. Dit betekent dat voor veel mensen het netto besteedbaar inkomen wat lager is dan in dit rapport wordt geschat. Er is in de berekeningen echter wel van uitgegaan dat men gebruik maakt van de regelingen omdat dit de enige manier is om inzichtelijk te maken wat het effect er van is. Verder zijn een aantal veel voorkomende uitgaven buiten beschouwing gelaten omdat het niet mogelijk is dit goed te kwantificeren en omdat het gebruik sterk afhankelijk is van persoonlijke omstandigheden. Omdat de kosten voor bijvoorbeeld thuiszorg gestegen kunnen zijn (door een gestegen uurtarief) zal voor een aantal mensen de koopkrachtontwikkeling sterker dalen dan uit de cijfers naar voren komt.

In het kort zijn de volgende ontwikkelingen gevonden ten aanzien van de koopkrachtontwikkeling.

- **Het onderzoek laat zien dat zelfs als men gebruik maakt van inkomensondersteunende regelingen er voor veel huishoudtypen sprake is van een dalende koopkracht van 2003 op 2005 (rekening houdend met inflatie).**
- **Alleenstaande arbeidsongeschikten en arbeidsongeschikte paren zonder kinderen blijken er (in vergelijking met andere huishoudtypen) het meest op achteruit te gaan.** Deze ontwikkeling geldt zowel voor alleenstaanden en paren

zonder kinderen met een WAJONG-uitkering als voor WAO-gerechtigden in deze situatie. In huishoudens met een hoge WAO-uitkering is het netto besteedbaar inkomen zowel in 2004 als in 2005 lager dan in 2003. Deze daling (uitgaande van het prijspeil in 2005) varieert van enkele honderden euro's tot meer dan 1.000 euro voor een alleenstaande 50-plus WAO'er met een maximale uitkering. Voor de andere huishoudens (met een minimale WAO-uitkering) is de situatie in 2004 beter dan in 2003, maar deze verbetering wordt teniet gedaan in 2005. Hierdoor is het reëel besteedbaar inkomen voor deze huishoudens in 2005 twee- tot driehonderd euro lager dan in 2003. De procentuele koopkrachtontwikkeling voor alleenstaanden en paren zonder kinderen met een maximale WAO-uitkering is vergelijkbaar met die voor huishoudens met een modaal inkomen, voor huishoudens met een minimale WAO-uitkering is de koopkrachtontwikkeling vergelijkbaar met die in huishoudens met een bijstandsuitkering of minimumloon.

- **Het netto besteedbaar inkomen voor paren met kinderen met een WAO- of WAJONG-uitkering is gecorrigeerd voor inflatie ongeveer gelijk gebleven of gedaald van 2003 op 2005.** Het netto besteedbaar inkomen steeg van 2003 op 2004, maar daalde van 2004 op 2005. De grootste daling van koopkracht bestaat voor deze groep voor WAJONG-gerechtigden. Zij hebben in 2005 ongeveer 200 euro minder te besteden per jaar dan in 2003. Voor WAO-gerechtigden gaat over het algemeen het om enkele tientjes verschil van 2003 op 2005. De belangrijkste reden waarom de koopkrachtontwikkeling voor deze groep iets positiever is dan voor huishoudens zonder kinderen is dat zij profiteren van gestegen heffingskortingen die betrekking hebben op kinderen. Deze ontwikkeling bestaat ook voor huishoudens met een bijstandsuitkering of minimumloon.
- **Alleenstaande ouders met een arbeidsongeschiktheidsuitkering hebben over het algemeen, gecorrigeerd voor inflatie, een hoger netto beschikbaar inkomen in 2005 dan in 2003.** Ook voor deze groep geldt dat de koopkracht steeg van 2003 op 2004 en daalde van 2004 op 2005. De stijging van 2003 op 2005 bedroeg varieert van circa 100 tot 400 euro. De stijging is vooral het gevolg van hogere heffingskortingen voor deze groep. Dit is vergelijkbaar met de ontwikkeling voor alleenstaande ouders met een minimumloon.
- **Alleenstaande ouders met een lage WAO-uitkering hebben, gecorrigeerd voor inflatie, een lager netto besteedbaar inkomen in 2005 dan in 2003.** Doordat deze groep weinig belasting en premie betalen (omdat het inkomen laag is) profiteren zij niet van hogere heffingskortingen. Hierdoor is het netto besteedbaar inkomen van deze groep van 2003 op 2005, gecorrigeerd voor inflatie, gedaald met circa 200 euro. Een zelfde koopkrachtontwikkeling is te zien voor alleenstaande ouders met een bijstandsuitkering.

- **Huishoudens die volledig afhankelijk zijn van de AOW hebben in 2005, gecorrigeerd voor de inflatie, een lager netto besteedbaar inkomen dan in 2003.** Dit geldt zowel voor alleenstaanden (waarvan het reëel besteedbaar inkomen daalde met ongeveer 250 euro) als voor paren (een daling van ongeveer 280 euro). In huishoudens met alleen een AOW-uitkering is de koopkrachtontwikkeling te vergelijken met die in huishoudens met een bijstandsuitkering of minimumloon.
- **Alleenstaande huishoudens met een beperkt aanvullend pensioen hebben in 2005 een besteedbaar inkomen dat gelijk is aan dat in 2003 of lager (rekening houdend met inflatie).** Voor alleenstaande 65-plussers met een beperkt pensioen (1.200 euro bruto) is sprake van een daling van het besteedbaar inkomen van circa 20 euro (gecorrigeerd voor inflatie), voor paren met is de daling met circa 170 euro groter. Deze koopkrachtontwikkeling is in grote lijnen vergelijkbaar met die van huishoudens met een minimuminkomen.
- **Gezien de koopkrachtdaling bij chronisch zieken, gehandicapten, GGZ-cliënten en ouderen zijn de diverse regelingen van de gemeente zeer welkom voor deze groepen. Een probleem is echter dat er veel tijd gaat zitten in het aanvragen van voorzieningen.** Juist deze groepen hebben echter weinig energie (minder dan bijvoorbeeld mensen onder 65 zonder medische indicatie) waardoor de kans dat men regelingen laat liggen groot is.
- **Het is niet mogelijk voor betrokkenen om aan te geven waar men op bezuinigt.** Uit groeps gesprekken met een klein aantal chronisch zieken, gehandicapten, GGZ-cliënten en ouderen blijkt dat men niet duidelijk aan kan geven op welke manier men omgaat met de lagere koopkracht. Over het algemeen overheerst het gevoel dat het ieder jaar moeilijker wordt om rond te komen. Huishoudens met een lage WAO-uitkering of WAJONG of AOW-uitkering moeten langdurig rondkomen van een laag inkomen. Er zijn daardoor weinig mogelijkheden om concreet ergens op te bezuinigen.

6. Literatuur

Allers, M.A., 2000. *Armoedeval in Amsterdam, 2000-2001*, Coelo rapport 00-6

Amsterdams Patiënten/ Consumenten Platform, 2004. *De papierwinkel. Een onderzoek naar de behoefte aan ondersteuning bij de administratie en financiën bij cliënten uit de GGz en de maatschappelijke opvang in Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdams Patiënten/ Consumenten Platform

Bos, C. van den, J. de Boer, H. Hamers, 2002. *Financiële positie van mensen met een handicap of chronische ziekte in de gemeente Amsterdam*, Arnhem: Reinoud Adviesgroep

Centraal Planbureau (CPB), 2005. *Centraal Economisch Plan 2005*, Den Haag: CPB

Engbersen G., J.C. Vrooman en E. Snel (red.) (1997). *Arm Nederland: de kwetsbaren; tweede jaarrapport armoede en sociale uitsluiting*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Gijsbers G.J., 2004, *Sociale uitsluiting in Nederland*, SCP-publicatie 2004/17

Janssens, L.R., P.M. Rijken, P. Spreeuwenberg, 2005. *Wijziging van de regeling voor buitengewone uitgaven. Inkomenseffecten bij chronisch zieken*, Amsterdam: NIVEL en SEO

NIBUD, 2004, *Budget handboek*, Utrecht: NIBUD

NIBUD *uitkomsten* vakantiegeld enquête 2004, www.nibud.nl

Rijken, P.M., T.D. Können, P. Spreeuwenberg, L.R. Janssens, L.M. Kok, 2002. *Financiële positie van chronisch zieken. Gebruik en mogelijkheden van de regeling voor buitengewone uitgaven binnen de Wet inkomstenbelasting 2001*, Amsterdam: NIVEL en SEO

Rijken, P.M., 2004. *Patiëntpanel Chronisch zieken. Financiële situatie van chronisch zieken 2003/2004, interim rapportage*, Utrecht: NIVEL

Wester, F.P.J., 1995. *Strategieën voor kwalitatief onderzoek*. 3rd edition. Bussum: Coutinho

Bijlage

Lijst met afkortingen

AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
AOW	Algemene Ouderdomswet
BU	Buitengewone Uitgaven
GG&GD	Gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdienst
OZB	Onroerendezaakbelastingen
TBU	Tijdelijk besluit Tegemoetkoming Buitengewone Uitgaven
WAJONG	Wet Arbeidsongeschiktheidsvoorziening Jonggehandicapten
WAO	Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering
WVG	Wet Voorzieningen Gehandicapten

Verkrijgbaar in de reeks COELO-rapporten:

- 94-1 M.A. Allers, C.A. de Kam, *Advies over de kostentoedeling van waterschappen*, 1994.
- 95-1 M.A. Allers, C.G.M. Sterks, *Naar een geïntegreerd stelsel voor gesubsidieerde arbeid? Evaluatie van de voorstellen van de commissie Houben*, 1995.
- 95-2 M.A. Allers, *Inkomenseffecten van het gemeentelijk kwijscheldingsbeleid*, 1995.
- 96-1 C.G.M. Sterks, M.A. Allers, *Herziening van de financiële verhouding en de lokale lastendruk*, 1996.
- 96-2 M.A. Allers, *Financiële gevolgen van de verruiming van het kwijscheldingsbeleid van de gemeente Groningen*, 1996.
- 96-3 M.A. Allers, *Profijt van de gemeentelijke overheid. De invloed van het gemeentebestuur op de koopkracht van de minima in Groningen*, 1996.
- 96-4 M.A. Allers, *De Armoedenota en het minimabeleid in de gemeente Delfzijl*, 1996.
- 96-5 C.A. de Kam, M.A. Allers, *Om de loongrens. Verkenning van gevolgen van grondslagversmalling bij de premieheffing voor de Ziekenfondswet*, 1996.
- 97-1 M.A. Allers, *Tariefdifferentiatie in de OZB en de fiscale concurrentiepositie van de gemeente Groningen*, 1997.
- 97-2 C.G.M. Sterks, *Alternatieven voor milieulegges*, 1997.
- 97-3 M.A. Allers, *Gemeentelijke woonlasten voor water- en walbewoners vergeleken*, 1997.
- 97-4 A.J.W.M. Verhagen, *Criteria aan de verdeelmaatstaven van specifieke uitkeringen*, 1997.
- 98-1 M.A. Allers, *De invloed van de burger op de gemeentelijke belastingdruk*, 1998.
- 99-1 M.A. Allers, *Gemeentelijk minimabeleid en armoedeval*, 1999.
- 99-2 M.A. Allers, *Armoedebestuur en armoedeval in Vlaardingen*, 1999.
- 00-1 A.J.W.M. Verhagen, *COELO-Overzicht specifieke uitkeringen 1999, 2000*.
- 00-2 M.A. Allers, *Armoedebestuur en armoedeval in Soest*, 2000.
- 00-3 K. Grit, *Dynamiek van de lokale overheid. Economisering in Tilburg*, 2000.
- 00-4 M.A. Allers en A. Veenkamp, *Een woonlastenfonds voor Groningen?*, 2000.
- 00-5 M.A. Allers, *Armoedebestuur en armoedeval in Alphen aan den Rijn*, 2000.
- 00-6 M.A. Allers, *Armoedeval in Amsterdam, 2000-2001*, 2000.
- 00-7 M.A. Allers, *Het decentrale belastinggebied, de kwaliteit van de lokale afweging en de politieke participatie*, 2000.
- 01-1 A.J.W.M. Verhagen, *Voorstel voor wijziging van de Financiële-verhoudingswet en enkele andere wetten*, 2001.
- 02-1 E. Gerritsen, M.A. Allers, *Weerstandvermogen en vermogenspositie gemeente Apeldoorn*, 2002.
- 02-2 E. Gerritsen, *Begrotingsvergelijking gemeente Zaanstad*, 2002.
- 02-3 M.A. Allers, *Armoedebestuur en armoedeval in Heerlen*, 2002.
- 02-4 M.A. Allers, *Herverdeeleffecten van de voorgenomen afschaffing van de OZB op woningen*, 2002.
- 02-5 E. Gerritsen, *Stille reserves van gemeenten*, 2002.
- 03-1 M.A. Allers, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2003*, 2003.
- 03-2 M.A. Allers, *Koopkrachteffecten van afschaffing van de gebruikersheffing van de OZB op woningen*, 2003.
- 03-3 C. Hoebe, *Wie betaalt wat? kostentoedeling bij waterschappen*, 2003.

- 04-1 M.A. Allers, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2004*, 2004.
- 04-2 M.A. Allers, *Financiële gevolgen van maximering van de OZB-tarieven*, 2004.
- 04-3 E. Gerritsen en C.G.M. Sterks, *Kostenontwikkeling in de waterketen 1990-2010*, 2004.
- 04-4 M.A. Allers en C. Hoebe, *Achtergronden van tariefstijgingen van gemeentelijke belastingen*, 2004
- 04-5 C. Hoebe en E. Gerritsen, *Gevolgen invoering waterketentarief voor de lastenontwikkeling van huishoudens*, 2004
- 05-1 C. Hoebe en E. Gerritsen, *Gevolgen van ontwikkelingen in de waterketen voor de lastendruk van huishoudens*, 2005
- 05-2 M.A. Allers, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2005*, 2005

Bovenstaande rapporten kunnen worden gedownload van Internet (www.coelo.nl), of besteld bij COELO, postbus 800, 9700 AV Groningen, telefoon 050 3637018.

Andere COELO-uitgaven:

Diverse auteurs, *Atlas van de lokale lasten*. Verschijnt jaarlijks sinds 1997.

E. Gerritsen en M.A. Allers, *Decentrale Overheden in Balans? Een atlas van de vermogensposities van de decentrale overheden*, April 2001.

Meer informatie over COELO en COELO-publicaties is beschikbaar op Internet: **www.coelo.nl**